

potius pontifici quam Ecclesiæ Gallicanæ concilio A obedierit.

Agobardus ex professo respondet singulis. Confringit quantum potest ista privilegia, propter commune factionis cum pontifice et Lothario consortium. Nititur probare Cæsarem et Ecclesias Gallicas pendere a cathedra. Deinde conjicit omnes turbas et æstus flagrantés imperii, tum in inertiam Ludovici, tum in occultas fraudes reginarum quibus ipse nupserat. Audacissime favet consilio Lotharii, quo erga novercas usus fuerat. Tandem concitat ejus animum ad pœnitentiam et humilitatem, ut deinceps resipiscendo res imperii sit securior.

Publica Ludovici imperatoris pœnitentia.

Rebus pacatis, publico conventu compellitur Ludovicus imperator, propter vitæ antea luxuriam, inertiam, ignaviam, ad publicam pœnitentiam. Agnoscit, orat veniam, ad altare prosternitur; terque quaterque confessus, fluens lacrymis, depositis armis sceptroque, susceptit pœnitentiam per manuum episcopaliū impositionem, etc.

De veteri ritu cantandi psalmos in ecclesia, et de correctione Antiphonarii.

(Hæc duo capita non erant disjungenda, sed in unum componenda, quia eandem prorsus materiam tractant.)

Erupti Lugduni sectarius quidam, qui miras in ritus ecclesiasticos calumnias invexit, nævis aspersit, et hæc sunt.

1. Ecclesiam Lugdunensem a germano cantandi ritu deviasse. C

2. Antiquos Patres in carmine solitos modulari.

3. Nullam esse rationem cur nocturnæ fiant vigiliæ.

4. Multa esse alia cantica quæ non habentur Scripturis.

Quibus quoque in suo Antiphonario et Responsorio hæc adjecit blasphemias et portenta.

5. Christum de cœlo advexisse humanam naturam.

6. Duas naturas commisceri in unam.

7. Homines suscepisse Christum, quem antea naturali motu cognoverant et desiderarant.

8. Christum per aurem Virginis in locum partus subrepisse.

Agobardus singula confutat.

Ad 1. Ecclesiam Lugdunensem firmiter inhæsisse statutis Leviticæ et apostolicæ legis, ideoque non posse oberrare. B

Ad 2. Ecclesiam veterem magnopere respuisse modum canendi poeticum.

Ad 3. Diurnas et nocturnas vigilias in choro Levitico a Davide constitutas.

Ad 4. Scripturam adeo perfectam, ut nil illi adjiciendum, neque detrahendum, sed in eis quæcunque reperiuntur canenda, reliqua vero non.

Cæteraque ejusmodi portenta facili via discerpit, restituto omnimodo et Antiphonario et Responsorio in pristinam lucem.

Et hæc sunt capita doctrinæ Agoberticæ, clara sane, abstrusa, et omni venustate fulgida. Quibus fruatur lector.

SANCTI AGOBARDI

EPISCOPI LUGDUNENSIS

LIBER ADVERSUS DOGMA FELICIS URGELLENSIS,

AD LUDOVICUM PIUM IMPERATOREM.

Christianorum religiosissimo, benignorum benignissimo, mansuetorum tranquillissimo, Christi amatori, ideoque victori ac triumphatori piissimo D

Augusto, domno gloriosissimo Ludovico imperatori, Agobardus quidam ex ultimis fidelibus servulis vestris, subterrannexum opusculum sincerissimo ac BALUZII NOTÆ.

tiente, ut ait Ado, imperatore et universa Gallorum episcoporum

• *Sancti Agobardi.* Sancti nuncupationem Agobardo tribuimus post editionem Massoni, et quia cælestes ei honores persolvuntur in Ecclesia Lugdunensi, ubi vulgo vocatur *Saint Agobo*. Tum et in Martyrologiis quoque illarum partium sanctus dicitur. Ac de Agobardo quidem pauca nobis dicenda incumbunt, præter ea quæ leguntur inter elogia. Pro nostro tamen more hic vitam ejus delibabimus. Patria Gallum fuisse aiunt, quanquam id non satis constat. Coepiscopus primum Leidradi Lugdunensis archiepiscopi, quem nunc *coadjutorem* vocamus, sed non cum titulo futuræ successionis, ut ego quidem arbitror. Nam id privata auctoritate facere non potuit Leidradus, neque extra conscientiam principis, neque alibi tum quàm in synodo, sive provinciali, sive generali. Dein illo cedente, ac in monasterio Suessionensi sese abdicante, Agobardus ad eam cathedram conscendit an. 813, et consen-

• *Adv. Dogma Felicis.* Titulum hunc fecimus ex elencho librorum Agobardi, qui præfixus est codici ms. Pap. Massoni, in quo sic habetur: *Adversum dogma Felicis liber Agobardi episcopi ad Ludovicum imperatorem.* Nullum enim alioqui titulum habebat hic liber in veteri codice. Et mirari lubet audaciam Massoni qui non contentus inscriptione veteri epistolæ ad Ludovicum Pium, aliam de suo adjecit, tanquam e veteri codice. Sic enim in ipso operum Agobardicorum initio edidit: *Agobardus episcopus Lugdunensis Ludovico imperatori S. D.* Quis non crederet ita scriptum vidisse Massonum in veteri codice? Et tamen nihil illic legitur hujusmodi.

subtilissimo sacroque acumini prudentiæ vestræ A aut improbetur. Quia si probatur, illis, quibus dijudicandum dixi: quod edidi vel potius collegi adversus novam, imo ex veteri a redivivam hæresim, propter quosdam, quibus illud expedire putavi, sicut ibi latius continetur. Pie igitur rector et domine, caput orbis, decus mundi, catholicorum omnium insignis gloriatio, qui illustratis fidem, propagatis et pacem; b obsecro mansuetudinem vestram, ut in contemplationem Filii Dei, qui vestrum juvat imperium, præfatum opusculum perlustrare non dedignemini, ut vestro acerrimo ingenio probetur

BALUZH NOTÆ.

episcoporum synodo, seu, ut apertius loquitur Hygo Flaviniacensis, « consentiente imperatore et omni Gallicanorum episcoporum synodo. » Et animus erat eam synodum interpretari de ea quæ eodem anno celebrata est apud Cabillonem ab episcopis et abbatibus totius Galliæ Lugdunensis. Verum Ado et Hugo Flaviniacensis satis indicant hanc Agobardi substitutionem præsentem imperatore factam fuisse in universa sive omni Gallicanorum episcoporum synodo, id est, in generali ac plenaria synodo episcoporum regni Franciæ: quod huic Cabillonensi competere non potest, quæ provincialis tantum fuit. Itaque non de alia synodo intelligi potest, quam de Moguntina, quæ eodem anno habita est, cui vero interfuisse Ludovicum imperatorem docet Ivo Carnutensis parte ix, cap. 82. Præbuit ista Agobardi substitutio materiam sermonibus, ob violatos, ut videbatur, vetustos canones; quos illibatos servari debere contendebant, neque violari posse quacunquæ ex causa. Dupliciter autem peccatum videbatur in canones. Primum, quia constabat duos unam cathedram capere non posse. Deinde, quod prohibitum sit ne quis episcopus successorem sibi eligat. Cessisse tamen contradictores constat. Quam vero ob causam cesserint, non constat. Ego facile crediderim, Agobardum propriis virtutibus et principis optimi studiis adjutum, prævaluisse adversus invidos; tum etiam quia Leidradus in eum inclinatissimus, vir in aula celeberrimus, et qui novissimo faciliore magnam sibi auctoritatem conciliasse videbatur. Et exstabant plurima exempla ex antiquitate, quæ substitutionem illam peragi sinebant. Hic tamen Agobardus in pessima et exulceratissima tempora, quemadmodum ipse non semel conqueritur. Retinuit tamen inter hæc temporum mala constantiam episcopo dignam, vir cætera timidus, et qui vix coram magnatibus auderet loqui. Nam suum illum pudorem ac timiditatem ipse frequenter inculcat. Præcipue vero incanduit adversum Judæos, quorum impios ritus profanasque cæremonias et detestabatur et aboleri cupiebat. Hinc graves adversus Agobardum tempestates et procellæ. Strinxit etiam stylum, et quidem acriter, et non uno loco, in legem Gundobadam, quam pietati ac simplicitati Christianæ valde contrariam esse existimabat. Robuste etiam ac crudite nervos suos intendit adversus errorem Felcæis episcopi Urgellensis, qui paulo ante mortuus erat apud urbem Lugdunensem. Canonum in primis perpetuus ac constans defensor, ut gnarus; adeo ut etiam Romanos sui temporis graviter perstringat, quod Gallicanos canones ob eam, si Superis placet, causam contemnerent, quod eos neoterici Romani non commendaverint, vel quod legati Romani non interfuerint in eorum constitutione. Mirum, si vir ita compositus non incurrisset invidiam hominum ætatis suæ. Itaque opus habuit apologiam pro se scribere adversus calumnias et obreccationes abbatibus Fredegisi, viri alioqui celeberrimi, itemque adversus quosdam Provinciales et Septimanos Agobardico nomini valde iniquos. Inter hæc, incallescens quæstio de adoratione cul-

tuque imaginum exercuit industriam hominum eruditorum; adeoque etiam Agobardus sententiam suam in hoc prompsit, ut acrem ac vehementem adversus adorationem imaginum, ita piam ac religiosam erga sanctos, ad quorum imitationem hortatur omnes Christianos. Superstitionum igitur inimicus capitalis, etiam eorum stultitiam vehementer exagitavit qui grandinem et tonitrua cæterasque cæli tempestates excitari posse putabant ope magorum et incantatorum, quos ob hoc ipsum ætas illa vocabat *tempestarios*. Plane magnum virum fuisse persuasum habeo. Sed uno pessimo facinore, quidquid nonnulli contra sentiant, illustrata sua facinora ingentesque virtutes commaculavit. Nam transgressus in partes Lotharii Augusti, qui Ludovicum patrem anno 855 eo usque deprimere ausus est, ut etiam in carcere concluderet, pœnitentiæque publice addici procuraret; transgressus, inquam, Agobardus in partes Lotharii, tanta animi contentione ac pertinacia eas tuitus est, ut vel ob hoc ipsum annumeratus sit inter præcipuos Lotharianæ factionis auctores. Ea de causa ab Ecclesiæ præsalutu semotus est auctoritate synodi quæ anno 855 habita est ad Theodonis villam. Rursus ea causa agitata est anno sequenti apud Stramiacum, haud procul Lugduno; sed nullo eventu, propter absentiam Agobardi. Tandem hæc revocata concordia fuisset inter Ludovicum et Lotharium, Agobardus ad sedem suam redire permissus est. Demum abiit e vivis apud Santos Aquitanicæ secundæ populos, in expeditione Regis; anno, ut ego quidem arbitror, 840. Hæc eo anno Eudovicus imperator, ut scriptum est in Annalibus Bertinianis, in Aquitania fuit, motus Aquitanicos componere satagens. Quo etiam anno Agobardum obiisse viii Idus Julii tradit auctor brevioris Chronici S. Benigni Divionensis. Ex scriptis ejus quæ exstant apparet notum fuisse ac familiarem clarissimis ætatis illius viris, Ebboni nimirum Rhemensi archiepiscopo, Bernardo Viennensi, Nibridio et Bartholomæo Narbonensibus, Adalardo, Walæ, Helisacharo, et Hilduino, abbatibus, Matfredo comiti Aurelianensi, qui principem tum locum obtinebat apud Ludovicum Pium, Walfrido Straboni abbati Augiensi. An vero per triennium fuerit abbas monasterii sancti Medardi Suessionensis, ut placuit quibusdam, ab anno nimirum 830 quo Hilduinus abbas in exsilium missus est a Ludovico Pio, aliis discutendum relinquo. Atque hæc de vita Agobardi dixisse sufficiat. Nunc ad institutum nostrum revertamur.

a *Redivivam hæresim*. Quippe Felciana hæresis propagata est ex hæresi Nestoriana; ut ostendit infra Agobardus, et scribit etiam Adrianus I papa ad Hispanos episcopos in Codice Carolino tit. 97.

b *Obsecro mansuetudinem*. Imitatum haud dubie ex libello Precum Marcellini et Faustini presbyterorum, qui sic incipit: *Deprecamur mansuetudinem vestram, piissimi imperatores, Valentiniane, Theodosi, et Arcadi, ut hæc in contemplatione Christi Filii Dei, qui vestrum juvat imperium, infatigabiliter legere dignemini.*

magis nunc, quando jam propinquum esse cernimus tempus illud, de quo Dominus loquitur: *Verumtamen veniens filius hominis, putas inveniet fidem super terram?*

I. Post obitum Felicis illius qui fuerat quondam episcopus in ^a sede Orgelletana inventa est a nobis quædam schedula ab eo edita sub specie interrogationis et responsionis: quam cum legentes considerarem, inspeximus hominem diligenter et fraudulenter instaurasse, quantum in se fuit, omnem pravitatem dogmatis sui, in qua dudum fuerat detectus et convictus, et propter quam ab honore episcopatus ^b depositus: qui licet aliqua verba, quæ prius imprudenter efferebat, postea suppresserit, aliqua tamen nunc addidit, quæ tunc reticuit. Quam schedulam ego, ut potui, juxta veritatem fidei cum reprehendissem, vel reprehendendam publicassem, quidam ex fratribus, ut comperi, indigne tulerunt, et non perversitate animi, ut puto, sed simplicitate ingenii, arbitrati sunt me non id fecisse zelo fidei, sed zelo invidentiæ, sicut moris est eorum qui in-

BALUZH NOTE.

^a *Sede Orgelletana.* Retinet etiamnum hodie nomen. Vocatur enim vulgo *La Seu d'Urgel*, id est, Sedes Urgellensis. Clara civitas Hispaniæ Tarraconensis, in Pyrenæi montis jugo sita. Eginhardus in *Annalibus* ad an. 792: « Orgellis est civitas in Pyrenæi montis jugo sita; cujus episcopus, nomine Felix, natione Hispanus, ab Elipando Toleti episcopo per litteras consultus quid de humanitate Salvatoris Dei et Domini nostri Jesu Christi sentire deberet, utrum secundum id quod homo est, proprius an adoptivus Dei Filius credendus esset ac dicendus, valde incaute atque inconsiderate et contra antiquam catholicæ Ecclesiæ doctrinam adoptivum non solum pronuntiavit, sed etiam scriptis ad memoratum episcopum libris perversissime pravitatem opinionis suæ defendere curavit. Hujus rei causa ductus ad palatum regis, qui tunc apud Reginum Bajarum civitatem, in qua et hiemaverat, residebat. Ubi congregato episcoporum concilio auditus est; et errasse convictus, ad præsentiam Adriani pontificis Romam missus, ubi etiam coram ipso in basilica beati Petri apostoli hæresim confessus est atque abdicavit. Quo facto, ad civitatem suam reversus est. »

^b *Depositus.* Incertum hactenus fuit, quonam demum tempore Felix episcopus Urgellensis fuerit depositus ab honore episcopatus. Neque enim assentior Joanni Mariana, viro alioqui eruditissimo: qui ex corrupto Adonis Viennensis loco colligit eam depositionem fuisse peractam in concilio Francofordiensi, quod anno 794 congregatum est jussu Caroli Magni. « Re discussa (inquit Mariana, lib. vii Rer. Hisp. cap. 8), prava opinio cum auctoribus reprobata est; ac, nisi mutarent, Felix et Elipandus sacrificii interdicti. Felix, ut Ado Viennensis est auctor, Patrum sententia relegatus est, et Lugduni, nunquam errore depositus, extremum vitæ diem clausit. » Facilius crediderim, datam Felici veniam a synodo, si respiceret; hunc vero errorem suum abdicasse, sicut in honore episcopatus permansisset. Sed quoniam rursus ad pristinos errores revolvebatur, Aquisgranum deductus ad Carolum Magnum, in synodo quæ anno 799 illic habita est, depositus hæud dubie fuit. Istud facinus ea tempestate peractum ex eo patet, quod in epistola quam statim post synodum illam scripsit ad clerum populumque Urgellensem, non obscure significat se episcopum tum non fuisse, cum sic incipit: *In Dei*

nis gloriæ cupidi, idcirco bonis detrectant, ut se illis superponere nitantur; et si detractionibus obtinuerint ne illi admirentur, isti admirationis gloriam consequantur. Et quoniam non desunt inter nos tales quibus necesse sit et integritatem fidei cognoscere, per quam valeant malum perfidiæ declinare, et rectis judiciis obtemperare, ut mereantur in dogmate pietatis proficere, opportunum putavi ea quæ prædictus vir male sensit, exaggeranda assumere, et verbis ejus, in quibus a veritate fidei excessit, sanctorum Patrum sententias opponere, ut quisquis dignatus fuerit legere, agnoscat qua cautela catholicæ veritatis purissimum sensum sequatur.

II. Non ego, hoc doctis et eloquentibus viris, qui cuncta hæc optime dijudicando, probanda aut improbanda demonstrare sufficiunt, dico, qui forsitan nec dignabuntur legere hoc opus, rustica simplicitate compositum; sed meis similibus, quibus vere scio expedire ut fidem suam subtilissime corrigant; qui incaute ^c admirantes vitam prædicti Felicis, pro-

nomine. Felix olim indignus episcopus, etc. Nimirum olim fuerat episcopus, id est, antequam in ea synodo deponeretur ab honore episcopatus. Tum vero jussu principis (non autem episcoporum, ut perperam scribit Mariana) apud Lugdunum clarissimam Galliarum urbem relegatus est.

^c *Admir. vit. pr. Felicis.* Constabat ergo per illas tempestates, Felicem esse episcopum moris antiqui, moresque ejus esse inculpato. Nam non Agobardus solum id docet, sed etiam Alcuinus, eorundem temporum scriptor. Hæc sunt ejus verba in epistola ad Elipandum Toletanum episcopum: « Legimus enim in epistolis beati Felicis, viro scilicet religiosæ vitæ præcipuo et sanctitate spectabili, si catholicam fidem et ecclesiasticam unitatem, sine qua nullus Deo placere potest, amare et prædicare velit. » Et infra: « Licet præfatus famulus Dei Felix laudabili vita vivat coram hominibus; tamen, ut videtur, in multis catholicæ fidei professione non omnino pleniter sequitur sententiam. » Item: « Etiam et in hoc tuæ sanctissimæ voluntati obnixius suadere ratum putavi, ut eundem virum venerabilem Felicem tuis sanctis precibus et suavissimis suggestionibus convertere ad catholicæ fidei unitatem et veritatem nitaris. Fidelis est enim Deus, pius et misericors, qui nullatenus obliviscatur ejus multa bona, et religiosam vitam, et labores, qua die noctuque indefessa voluntate desudat. Quanta sit tibi coram Deo et sanctis ejus gloria et remuneratio intende, et diligentius considera in salute fratris tui, etiam et tanti viri, et tam præclaræ dignitatis et sanctitatis famulo Christi. » Item: « Illum vero Felicem, quem tu charitate summum, pudicum, moribusque ornatum asseris, nos habemus in castris Christi. » Tum in epilogo libri iv adversus Elipandum, eis qui de ratione catholicæ fidei dubitare viderentur, proponit exemplum Felicis ab errore ad catholicam conversi: « Illius religiosi viri, inquit, et magni nominis inter suos edoctus exemplo, etc. Demum in epistola 76 (nunc 4) Felicem laudat ob pietatem, ejusque preces postulat apud Deum, velut viri sancti. Non injuria ergo in vetustis tabulis Ecclesiæ Urgellensis dicitur *sanctus*. Nihil itaque fallacius est quam prava religio. Unde colligi interim potest non statim ex sancta episcopi vita sequi doctrinam ejus esse sanam. Tentat enim nos interdum Deus, ut palam fiat utrum diligamus eum, an non. « Luce clarius aperta causa est,

banda putant cuncta quæ dixit; nescientes quia non ex vita hominis metienda est fides, sed ex fide probanda est vita. Quamquam enim multi bene credentes, male vivendo pereant; nullus tamen male credens, bene vivendo salvatur. Solius enim omnipotentis Dei este nosse occulta hominum, vel quis cum reprehensibili vita humilem mentem gestet, aut quis cum laudabili vita superbam. Neuter enim perfectus est. Sed quis e duobus magis auctori displiceat, illi soli suppetit nosse. Scimus namque quia qui infirmitatis suæ bene sibi sunt conscii, sanctos se esse, etiamsi ab aliis dicantur, non credunt. Qui autem propter bonam conversationem, dum laudantur ab aliis, sanctos se esse confidunt, et idoneos se putant a iudicandum ceteros et alios quidem propter vitam carnalem, alios autem propter fatuitatem sensus despiciunt, omnibus tamen in commune detrahunt, non possunt illi placere qui dixit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*. Qui autem vere placere Deo curat, subjiciat animam suam Deo cum omni humilitate. Fides est enim prima quæ subjugat animam Deo, deinde præcepta vivendi; quibus custoditis, spes nostra firmatur, et nutritur charitas. Cum ergo cognitio et actio beatum hominem faciant; sicut in cognitione vitandus est error, ita in actione cavenda est nequitia.

III. Quamobrem obsecro dilectionem vestram, quibus hoc opus necessarium esse dico, non vobis injiciant fastidium verba simplicia; sed potius delectet vos puritas fidei. Quoniam in verbis disserentium, ut quidam Patrum ait (Aug., de Doctr. Christ. l. iv, c. 11), veritas amanda est, non verba: « Quid enim prodest clavis aurea, si aperire quod volumus non potest: Aut quid obest lignea, si hoc potest, quando nihil quærimus, nisi patere quod clausum est? » Qui autem omnino dedignatur legere nostra, habet hic sufficienter sanctorum Patrum sententias adnexas, quibus conferat sensum Felicis. Tantum non negligat ad earum regulam fidem suam purificare: quia, ut beatus Athanasius ait: « Fidem catholicam nisi quis integram inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit. »

BALUZII NOTÆ.

inquit Vincentius Lirinensis, cur interdum divina providentia quosdam Ecclesiarum magistros nova quædam dogmata prædicare patiatur. Ut tentet vos, inquit, Dominus Deus vester. Et profecto magna tentatio est, cum ille, quem tu prophetam, quem prophetarum discipulum, quem doctorem et assertorem veritatis putes, quem summa veneratione et amore complexus sis, is subito latenter noxios subinducat errores, etc. Tum adducit exemplum Nestorii, Photini, et Apollinaris; quos magnos viros fuisse constabat, et prævalidos hæreticorum adversarios.

^a *Ex fide probanda est vita*. Nimirum juxta mentem Tertulliani, qui in capite tertio libri De Præscriptione Hæreticorum sic loquitur: « Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? »

^b *Cum laud. vita superbam*, id est, mentem. Ergo et in pannis quoque potest esse fastus. Ergo et hi quoque superbi esse interdum possunt, qui sancti

Et ut alius doctor dicit (Aug., in Psal. cxlvii): Sicut virginitas carnis, corpus intactum est; ita virginitas animæ, fides incorrupta. » Ait etiam (Aug., Tract. viii in Evang. Joan.): « Sic est veritas Christus, ut totum verum accipiatur in Christo verum Verbum Dei, Deus æqualis Patri, vera anima, vera caro, verus homo, verus Deus, vera nativitas, vera passio. Si aliquid hic dixeris falsum, intrat putredo, de veneno serpentis nascuntur vermes mendaciorum, et nihil integrum remanebit. Quia ubi fuerit falsi alicujus corruptio, ibi veritatis integritas non erit. » Valent autem multum ad perpendendam subtilitatem veritatis, quæ dicturus sum in hoc loco; si tamen competenter valuissem explicare quæ dico.

IV. Nestorius hæreticus sic duas naturas in unico Filio Dei Domino nostro Jesu Christo dividit ac separat, ut in disputatione dogmatis sui sic de uno quasi de duobus loquatur, quasi alium suspicans Deum Verbum, alium Emmanuel, licet plerumque unam horum fateatur personam. E contrario autem Eutyches in dogmate suo sic de unico Filii Dei loquitur singulari persona quasi de una substantia. Et quamquam sempiternam divinitatis ejus naturam confiteatur, temporalem quoque humanitatis non neget; ita tamen utramque substantiam permiscet atque confundit, ut una tantummodo prædicare intelligatur. Cum ergo utrumque, id est, Nestorius, et Eutychem, veritas fidei abjiciat, quæ medium inter eos tenet locum; beatus Cyrillus, ejusdem veritatis defensor, Alexandrinus antistes, dum vellet corrigere pravitatem Nestorii, propter obscuritatem verborum, ut pote subtilissimæ rei, offendit beatum Joannem præsulem Antiochenæ Ecclesiæ, et eos qui cum illo erant; factaque est divisio inter Antiochenam et Alexandrinam Ecclesiam. Rogatus est autem ab Antiochenis Theodoretus Cyri episcopus, ut ageret adversum beatum Cyrillum. Et mirum in modum, dum utriusque essent catholici, id est, et Antiocheni, et Alexandrini, beatus Cyrillus dum putatur esse hæreticus, quod non erat, inventus est a Theodoro inter Nestorium hæreticum et Cyrillum catholicum medius locus, unde idem Theodoretus

esse dicuntur. Præclare Optatus Mitevitianus in libro secundo adversus Parmenianum, et quidem apposite prorsus ad mentem Agobardi: « Meliora inventa sunt peccata cum humilitate, quam innocentia cum superbia. » Sic apud Sulpitium Severum in dialogo 1, cap. 5, cum puer quidam aspidem illæsus apprehendisset, idque facinus fratres monasterii in modum miraculi extollerent; abbas, ne infirma ætas insoleresceret, virgis compescuit, dicitans « quia melior esset infirmitatis conscientia, virtutum vanitate. » Vide S. Gregorium in lib. iv, De Cura Pastoralis.

^c *Vera passio*. Apud Augustinum Tractatu viii, in Evangelium Joannis, et apud Prosperum in Libro Sententiarum ex Augustino cap. 326 legitur: *Vera nativitas, vera passio, vera mors, vera resurrectio*. Si aliquid horum dixeris falsum, etc. Sed apud Augustinum non exstant hæc verba; Quia ubi fuerit falsi alicujus corruptio, ibi veritatis integritas non erit; quæ tamen leguntur apud Prosperum.

tus pugnans pro veritate, ageret contra veritatem; A bus lectis, promisit se omnis emendationis diligentiam sibi adhibiturum. Propter quam rem silenter eum dimittens, non putavi necessarium esse easdem blasphemias ejus in externos publicandas, quia e nec ad me pertinebat.

V. Hæc itaque idcirco ad medium deduxi, ut quam subtiliter, quam humiliter, quam veraciter, quam timide fidei veritas inquirenda sit, sollicitè perpendamus. Igitur antequam de eis quæ prædictus Felix scripta reliquit disputemus, præmittendum video quomodo propriis verbis quibusdam, adhuc vivens, aliqua improbanda persuadere conatus est. Cœpit aliquando, ut dixi, quosdam docere, ut crederent Dominum nostrum Jesum Christum, secundum carnem veraciter nescisse sepulcrum Lazari, cum diceret sororibus ejus: *Ubi posuistis eum* (Joan. xi, 34), et veraciter a ignorare diem judicii, veraciter etiam ignorasse quid conferretur a duobus discipulis ambulantibus in via de his quæ facta fuerant in Hierusalem; veraciter quoque ignorasse utrum plus diligeretur a Petro, quam ab aliis discipulis, cum diceret: *Simon Petre, amas me plus his* (Joan. xxi, 16)? Hoc ut cognovi, b accessi ad eum coram ipsis quibus ista suadebat, et interrogavi eum utrum ita prorsus sentiret. Quod cum confirmare tentaret, objurgavi eum, et detestatus sum pravos sermones ejus; ostendique ut potui, cæteris qua custodia ista repudiarent, et quo sensu loca illa Scripturarum intelligere deberent; ipsique Felici sumptas sanctorum Patrum sententias, quæ blasphemias ejus contrairent legendas direxi. Qui-

bus lectis, promisit se omnis emendationis diligentiam sibi adhibiturum. Propter quam rem silenter eum dimittens, non putavi necessarium esse easdem blasphemias ejus in externos publicandas, quia e nec ad me pertinebat.

VI. d Post mortem vero ejus, cognovi per quosdam fideles fratres, qui ab illo audierant, quod dixerit Deum Dei Patris Filium nullatenus dici debere passum aut crucifixum, sed ab eo hominem assumptum; confirmare hoc nitens exemplo Isaac, qui a patre ductus ad immolandum, non ipse, sed aries pro eo est immolatus; tanquam in Isaac figuratus sit filius Dei, et in ariete filius hominis. Hæc autem faciebat sæpedictus Felix, quia nullatenus acquiescebat sentire, nec suadere sibi ita valebat, ut crederet in uno Domino nostro Jesu Christo duarum naturarum unionem substantialiter factam, et Deum Verbum secundum subsistentiam carni unitum, sicut liquido in consequentibus ex verbis illius apparebit. Contra quæ et nos obviantia sibi testimonia sanctorum Patrum, Deo auxiliante, posuit sumus. Timens enim permixtionem Eutyctetis incurrere, corruit in e divisionem Nestorii. Sed quia eum, de quo sermo est, corruisse diximus in Nestorii pessimam divisionem, opportunum puto esse in hoc loco ponere sententias Nestorii, antequam ad hujus dicta discutienda veniamus; ut prudens lector cognoscere valeat quam consona Felix Nestorio senserit, et ubicunque male utramque in uno Domino dividit substantiam et confugit iterum

BALUZII NOTÆ.

a Ignorare diem judicii. Idem crimen Felici exprobat etiam Alcuinus in libro v adversus eundem Felicem: « Tandemque illuc pervenisti, inquit, ubi de die ultimi examinis idem Dominus loquitur: cujus diei cognitionem Christo, in quantum homo est, denegare laboras, ut ex tuis verbis agnosci potest. » Tum verba Felicis adducit, in quibus videbatur ita scripsisse: « Ipse est enim, inquis, qui secundum præsentiam Deitatis diem judicii per prophetam prædixit. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. Ipse nihilominus est propter humanitatis naturam, qui in Evangelio secundum Marcum protestatur: *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum, neque Filius, nisi Pater solus.* »

b Accessi ad eum, nimirum in civitate Lugdunensi, ubi exulasse eum tradit Ado his verbis. « Felix Urgellitanus episcopus hæreticus deprehensus, adoptivum non proprium Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum dogmatizans: qui ad præsentiam Adriani pontificis Romani deductus, hæresim verbis solummodo abdicavit. Synodus iterum facta contra dictam hæresim in Franconofurt, legatis apostolicæ sedis præsidentibus Theophylacto et Stephano episcopis, et auctoritate sanctorum Patrum convictus et damnatus est. Iterum Felix cum errore suo perpetuo exsilio apud Lugdunum relegatus est, quem ferunt in ipso suo errore mortuum. » Sic enim habet vetus editio, melius profecto quam ea quæ typis Sonnianis excusa est Parisiis anno 1583 cura Laurentii de la Barre, in qua postrema verba hujus loci sic leguntur: *convictus et damnatus est iterum Felix cum errore suo, perpetuoque exsilio, etc.* quod fraudi fuit eruditissimo viro Joanni Marianæ.

c Nec ad me pertinebat. Felix enim erat episcopus

C in aliena provincia, in Narbonensi nimirum. Nam tum, post Maurorum in Hispanias adventum, excisa Tarracone, episcopi illarum partium sub metropolitano Narbonensi erant; ut pluribus dictum est in notis ad concilium Narbonense habitum adversus Felicem. Sic Faustinus episcopus Lugdunensis de causa Marciani Arelatensis episcopi cognoscere noluit, eo quod esset episcopus in aliena provincia, in Narbonensi nimirum, ut pluribus explicat illustrissimus vir Petrus de Marca archiepiscopus Parisiensis in libro primo de Concordia-Sacerdotii et Imperii, cap. 10, § 8; et lib. vii, cap. 1, § 5.

d Post mortem vero ejus. Hinc colligi potest (quod et Ado tradit) Felicem mortuum esse Lugduni. Quod etiam patet ex ipso libri istius initio: in quo Agobardus ait repertam a se post mortem Felicis fuisse schedulam quamdam ab eo editam sub specie interrogationis et responsionis. Ex Lugduno autem, quo eum relegatum puto a Carolo Magno anno 799 post synodum Aquisgranensem scriptam arbitrator a Felice epistolam de fidei confessione ad clerum et populum Urgellensem, quæ edita est inter opera Alcuini. Diu ergo post depositionem suam superstes fuisse videtur Felix, nimirum usque ad initium imperii Ludovici Pii.

e Divisionem Nestorii. Alcuinus in libro i adversus Felicem: « Nos non sequimur nec Nestorianam divisionem, qui propter duas naturas duas personas in Christo inserere voluit, nec Eutyctetis confusionem, qui propter unam personam unam naturam in Christo intexere voluit. Ambo a catholica fide deviantes, impietate pares, quia fidem rectam non tenuerunt; sed errore impares, quia iste confundit, ille dividit. »

quasi ad unitatem personæ dicendo : *Unus tamen A rit,* et post pauca subiunxit, « anathema sit. »
in utroque, non duo, quantum et in hoc eundem Nestorium imitetur.

VII. Nestorius dicit, Dominum « Spiritus sancti virtute in Virginis vulva formatum, factum ex matre, et factum sub lege, ut omnes nos a servitute legis redimeret; ante jam prædestinatum, adoptionem accipientem, inenarrabiliter sibiimet vivens, mori quidem eum secundum legem humanam faciens, suscitans vero ex mortuis, et perducens in cælum, et consedere faciens ad dexteram Dei, unde super omnes constitutus principatus, et potestates, et virtutes, et dominationes, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc sæculo, verum etiam et in futuro, ab omni creatura accepit adorationem, sicut inseparabilem a divina natura habens copulationem, relatione Dei et intelligentia omni creatura adorationem exhibente. Et neque duos filios dicimus, neque duos Dominos; quoniam unus filius Patris secundum Verbum Deus unigenitus filius Patris, sicut iste conjunctus et particeps constitutus filio communicat nomine et honore, Dominus secundum essentialiam, Deus Verbum, cui iste conjunctus honore communicat. Et ideo neque duos filios hos dicimus, neque duos Dominos; quia manifesto constituto secundum substantiam Domino et Filio, inseparabilem tenet ad eum copulationem, qui causa nostræ salutis assumptus confertur nomine et honore filio et Domino; non sicut unusquisque secundum seipsum constitutus est filius, unde et multi secundum beatum Paulum dicimur filii; sed solus præcipuum habens hoc quod ad Dei Verbi copulationem, adoptionem et dominationem participans, auferens quidem omnem suspicionem dualitatis filiorum et Dominorum, præstato vero nobis in copulatione ad Deum Verbum omnem haberet ipsius fidem et intelligentiam et theoriam, pro quibus et adorationem pro relatione Dei ab omni suscepit creatura. Verum igitur Filium dicimus et Dominum Jesum Christum, per quem omnia facta sunt, principaliter quidem Deum Verbum intelligentes substantialiter Filium Dei. » Iterum idem Nestorius : « Si quis eum qui est Emmanuel, Deum verum esse dixerit, et non potius Nobiscum Deus, hoc est, inhabitasse eam quæ secundum nos est naturam, per id quod unitus est nostræ quam de Maria virgine suscepit : » et post aliqua subjecit, « anathema sit. » Item ipse : « Si quis unum esse post assumptionem hominis, naturaliter Dei filium audeat dicere, cum sit Emmanuel, anathema sit. » item ipse : « Si quis post incarnationem Deum Verbum alterum quempiam præter Christum nominaverit, » et post pauca subiunxit, « anathema sit. » Et item : « Si quis hominem qui in virgine creatus est, hunc esse unigenitum dixit,

» et post pauca subiunxit, « anathema sit. »
 Ecce habes sententias Nestorii : quas si et in conjunctione personæ, et in divisione naturarum, verbis Felicis conferas, invenies eos uno sensu incedere.

VIII. Videtur mihi etiam vestra charitas commo-
 nenda de hoc quod Felix frequenter gaudet dicere *hominem assumptum, vel formam servi.* Quanquam enim et pie dici possit, sicut et frequentissime dictum a sanctis Patribus invenitur; tamen considerandum est quod etiam impie dici possit, secundum quod in Nestorio hæc verba nostris displicuerunt, Ad quod beatus Cyrillus ita respondit (*in Def. xii anath. adv. Theod. c. 7*) : « Nos quæ meliora et veteriora sunt sapere consueti, et subtiliores contingentes intellectus ad explanationem sacramenti, scientianque perfectam, et secundum sacrarum placitum litterarum, et mansuetudines sanctorum Patrum, non hominem assumptum dicimus a Deo Verbo, et copulatum ei secundum habitum extrinsecus, sed potius hominem factum esse decernimus. Hac itaque gratia a pietate dogmatum dicimus excessisse eos qui præsumunt dicere assumptum hominem, et affirmant oportere eum sicut alterum alteri coadorari filio Dei. » Item ipse : « Factus est igitur homo, non assumpsit hominem, sicut Nestorio placet. Et ut crederetur quia factus est homo, mansens quod erat, videlicet Deus, juxta naturam; idcirco et esurire dicitur, et ex itineris labore lassessere, » et cætera.

IX. Dixit itaque Felix in suprascripta sua scheda, post aliqua quæ præmiserat, quasi interrogans : « Deus Pater omnipotens, voluntate genuit Filium, an necessitate? » Et respondit : « Quantum ad divinitatis ejus essentialiam pertinet, neque voluntate, neque necessitate, sed natura. In vero quippe filio de substantia patris genito, voluntas nativitatem præire non potest, ubi natura præcedit. Sed neque necessitate, quæ in Deo utique non est. Quantum vero ad humanitatis ejus substantiam convenit, eundem Filium suum, quia non ex semetipso genuit, sed de substantia matris virginis creavit, et nasci voluit, ob hoc, voluntate propter redemptionem nostram, non qualibet necessitate ejus filium creditur. »

X. In hac sententia Felix primum ex interrogatione superflua et vana, qua interrogat, utrum voluntate an necessitate genuerit Pater Filium, occasionem sibi parat perveniendi ad id quod male sentit, et loquendo explicare non audeat. Dicendo namque : *In vero quippe filio de substantia patris genito,* ita dividit divinitatem ab humanitate in Domino, ut eam in sola divinitate dicat verum Filium, in qua et de Patris substantia est genitus; juxta humanitatem autem, in qua et dicit illum de substantia matris virginis creatum, sentiat eum non verum, licet lo-

BALUZII NOTÆ.

* *Lassessere.* Sic omnino codex vetus; pro quo Massonus eviderat *flacessere.* Et scribendum erat *lassescere,* veterem eamque optimam orthographiam assequendo. Sed volumus exhibere bona fide lectionem

veteris codicis. Alcuinus in libro primo adversus Elipantum, loquens de diabolo : « Ille explorare volens, si filius Dei esset quem esurire, sitire, et lassescere cernebat. »

quando explicare non audeat. Apparet enim hæc fraus in eo quod sic de substantia divinitatis loquitur, quasi de alia persona præter humanitatem. Dicens namque de sola divinitatis substantia : *In vero quippe filio*, vult demonstrare non eum esse in utraque substantia verum filium. Quod autem interponit dicens : *Voluntas nativitatem præire non potest ubi natura præcedit*, apertissimum mendacium proficitur. In omnipotente enim et sempiterno Deo omnia sempiterna sunt, neque ei qui fecit tempora, aliquid accessit ex tempore. Naturæ enim quæ initio caret et incremento non indiget, quod est habere, hoc esse; et quod est esse, perpetuum est; et sicut nullum finem, ita nullam recipit mutabilitatem. Non ergo in illo natura præcedit voluntatem, neque voluntas consilium, neque consilium Verbum; quia sicut nunquam fuit sine Verbo, ita nunquam fuit sine sapientia, sine consilio, sine voluntate, vel quidquid de Deo veraciter dici potest.

XI. Nos autem Dominum nostrum, unicum Filium Dei, sicut verum Deum confitemur, ita et verum Filium credimus; quia non est alter ex patre, et alter ex matre; licet aliud sit divinitas, et aliud humanitas; sed idem in utroque unus et verus, beato Cyrillo nos ita docente : « Unus ergo Filius, unus Dominus Jesus Christus, et ante incarnationem, et post incarnationem. Non enim alter est filius Verbum Dei Patris, et alter iterum qui de sancta Virgine natus est; sed idem ipse qui est ante sæcula Deus, etiam secundum carnem ex muliere creditur editus : non quod ex ea initium deitas ejus accepit ut sit, aut subsistendi principium de sancta virgine sumpserit; sed potius, ut dixi, quod Verbum subsistens ante sæcula, secundum carnem dicitur ex ea progenitum. Propria enim facta est ejus caro, sicut et singulis nobis est proprium corpus. »

XII. Quod autem totus verus Deus credatur, ita ipse beatus Cyrillus docet (*Anath. 1*) : « Si quis non confitetur Deum esse secundum veritatem Emmanuel, et propterea Dei genitricem sanctam Virginem genuisse eum carnaliter, carnem factum ex Deo Verbum, anathema sit. » Et iterum (*In Declar. XII anath.*) : « Dicimus autem carni animam habenti rationalem unitum Verbum, sed ultra mentem, et ineffabiliter, et sicut solus ipse novit. Ergo permansit Deus et in assumptione carnis, et est unus Filius Dei et Patris Dominus noster Jesus Christus; idem ipse et ante omne sæculum et tempus, secundum quod intelligitur Verbum et splendor substantiæ ejus, et in novissimis temporibus dispensative homo propter nos. » Item ipse : « Factus est caro ex Deo Patre Verbum, non per transitionem, aut conversionem suæ naturæ, sed propriam faciens carnem ex sancta Virgine sumptam; unusque et idem appellatus filius, ante humanationem quidem sine carne adhuc Verbum, post inhumanationem vero idem incorporatus. » Item ipse (*In Def. XII anath. adv. Theod., cap. 2*) : « Nestorio igitur ubique perimente Dei Verbi secundum carnem nativitatem, et

A solarum nobis dignitatum unitatem introducente, hominemque Deo copulatum dicente filiationis homonymia, hoc est, univocatione honoratum, necessario nos dictis illius repugnantes secundum subsistentiam unitatem dicimus factam; hoc secundum subsistentiam, nihil aliud declarantes, nisi quod sola Verbi natura sive subsistentia, quod ipsum Verbum humanæ naturæ secundum veritatem unitum, sine ulla conversione atque confusione, sicut sæpe diximus, unus intelligitur, et est Christus, idem Deus et homo. » Item ipse : « Unum atque eundem adorantes; quia non alienum corpus a Verbo, sed ei magis est proprium, cum quo consedet Patri; non sicut duobus filiis consedentibus, sed sicut uno cum carne propter unitatem. Si vero subsistentialem unitatem recusamus, irruimus ut duos filios prædicemus. Necesse est enim cuncta dividere, et dicere hominem quidem specialiter filii prædicari, et rursus specialiter Deum Verbum filii nomen atque appellationem naturaliter habere. Non ergo in duos filios unus Dominus Jesus Christus dividendus est. Nullo modo enim oportet rationem rectæ fidei sic habere, sed nec personarum unitatem, sicut aliqui opinantur. » Item : « Processit homo ex muliere, Deus esse non desinens, et ex Deo Patre esse progenitus, sed in assumptione carnis, quod fuerat perseverans. Istud allegat ubique subtilis fidei ratio. » Item ipse : « Cum Scriptura divinitus inspirata unum dicat Filium, atque Dominum. Quocirca post ineffabilem unitatem, si Deum nomines Emmanuel, incarnatum et hominem factum intelligimus nos ex Deo Patre Verbum. Sive hominem dicas, nihilominus illum ipsum in mensuris humanitatis participatum dispensative cognoscimus. Factum vero dicimus palpabilem qui impalpabilis est, visibilem qui invisibilis est. Non enim fuit extraneum ei unitum ipsi corpus, quod etiam dicimus esse palpabile et visibile. Qui autem ita non credunt, distinguunt autem, sicut dixi, subsistentias post unitatem, et puram eis copulationem subintelligunt secundum solam dignitatem sive auctoritatem, alienat eos ab his qui recte sapere consueverunt præsens anathematismus. »

XIII. Interrogat Felix : « Utrum Maria virgo Deum et hominem, sicut pariter, ita et similiter genuit, an aliter genitrix deitatis, et aliter humanitatis esse credatur. » Respondetque sibi ipsi dicens : « Licet eadem gloriosa Virgo Dei et hominis genitrix fideliter credatur, aliter tamen Dei genitrix, et aliter hominis recte proficitur. »

XIV. Ad hæc verba nos respondemus quod non solum sint blasphemia et omni odio digna, verum etiam nova et inaudita. Quomodo enim aliter Dei genitrix, et aliter hominis esse potuit? Certe Deum genuit incarnatum, cui uni uno est modo genitrix, non duobus; eo scilicet quo Deus in illa et ex illa factus et natus est homo. Nec est usus catholicus, hominis eam genitricem nominare, sed semper Dei genitricem. Si Deus homo factus, ex illa natus est, duobus utique modis non est natus. Nam si duobus

modis nasceretur, quibus et vicibus nasceretur : A quod dici nefas est. Imo si aliter Deus ex ea, et aliter homo natus est; duo sunt, alter Deus, et alter homo, id est, non idem Deus qui homo, nec idem homo qui Deus. Nestorius hæreticus, qui ita sensit, non dixit Deum ex Maria natum, sed hominem, ex semine David. Iste autem, si catholicus esset, unum eundemque esse et Deum et hominem et unum uno modo, et semel tantum natum crederet. Si autem esset Nestorianus, aut ^a Paulianista, sive Photinianus, solum hominem crederet ex ea natum, et semel tantum. Nunc autem quia dicit sanctam Virginem aliter Dei esse genitricem, et aliter hominis, ego puto quia sicut nec usitato more loquitur, ita nec catholico. Certe catholici prædicant Dominum nec in divinitate habere matrem, nec in B humanitate patrem. Iste autem qua ratione sequestrando ab humanitate divinitatem, aliter eam Dei, et aliter hominis genitricem esse credit, et hic ex parte aperit dicendo : « Natura quippe humanitatis assumptæ propriam eam esse genitricem, Dei vero matrem gratia et dignatione divinitatis factam, » et in subsequentibus et pejus et evidentius patefaciet, ubi et nos opportunius ad ista responsuri sumus.

XV. Nunc autem quia aliter Dei et aliter hominis eam genitricem dicit esse, cum nunquam fuerit usus in ratione fidei hominis eam genitricem nominari; quippe cum nec mirabile sit, cum certe omnium hominum matres hominum genitrices sint, illa qualiter hominis facti, id est, Verbi caro facti genitrix prædicetur, ex sanctorum Patrum sententiis audiamus. Ait namque C præcipuus ille expugnator Nestorianæ impietatis doctissimus et beatissimus Cyrillus : « Affirmamus igitur ex Deo patre Verbum in assumptione factum, sanctæ et animatæ carni unitum, secundum veritatem inconfuse ex vulva ipsa processisse hominem, permansisse autem etiam secundum Verbum. Ideoque et Dei genitrix est sancta Virgo. Superfluum autem arbitror oportere existimandum, et hominis genitricem eam dici. Siquidem essent aliqui ex multa nimis vesania, qui dicerent Dei Verbi naturam, fontem veluti quemdam et propriæ essentiæ principium habuisse carnem. Forte fuisset aliquando non absurda et contemnenda ratio volentibus eam etiam hominis nominari oportere genitricem. Quia vero abominabilis et odiosa quidem apud omnes est hujusmodi D sententia, intelligiturque non aliter Dei genitrix sancta Virgo, nisi primo susceperit quisquam fidem, hoc est, quia factus est caro, hoc est, homo Verbum ex Deo Patre. Non enim quodammodo divinitatem nudam, sicuti dixi, peperit Virgo. Quæ hujus instantiæ videtur utilitas dicentium oportere nominari eam et hominis genitricem. Sed, sicut apparet, inventa quædam ab eis est contra Christum hæc machinatio. Non enim patiuntur sapere, vel dicere ipsum qui ex Deo Patre est ante sæcula Filius, in novissimis sæ-

BALUZII

^a *Paulianista*. Ita codex manuscriptus. Neque video quid causæ esse potuerit ut Massonus *Apollinarista* ederet pro *Paulianista*. Nam diversus fuit Apollin-

culi temporibus inconfuse, inconvertibiliter ex vulva unitum carni animam habenti rationali, atque factum nostrum secundum hominem. »

XVI. Iterum post aliqua interrogando Felix quaerit : « Utrum Christus Dominus in utraque natura similiter sit Filius Dei, an dissimiliter ; » et subjungit respondendo, « non similiter, sed dissimiliter. » Quaerit deinde quo ordine id fiat : et respondendo affirmat dicens : « Quia sicut in se continet duas naturas, id est, divinitatis suæ, et humanitatis nostræ, ita duobus modis unus creditur Dei Filius. » In quo loco obsecro et admoneo lectorem, si tamen fuerit qui legere dignetur, ut penset attentè quod dicitur. Supra dixit sanctam Virginem aliter Dei esse, et aliter hominis genitricem. Nunc dicit duobus B modis esse Filium Dei Dominum nostrum, et in ipsis dissimiliter. Ecce quatuor modi, et inter se dissimiles, quibus dicit Dominum esse Filium Dei Patris, et hominis matris. Forsitan qui plura, quam ego, legit, invenit aliquid huic rei simile. Ego tamen neque in catholico neque in hæretico dogmate hujusmodi rem legisse me novi. Sed inspicimus et sequentia, utrumne ad istos quatuor modos et alios plures augeat.

XVII. Interrogat itaque Felix dicens : « Prosequere quibus subauditur modis : » et respondendo subjungit : « Secundum divinitatis essentiam, natura, veritate, proprietate, genere, nativitate, atque substantia : juxta humanitatem vero non natura, ait, sed gratia, electione, voluntate, placito, prædestinatione, assumptione, et cætera, inquit, his similia. » Ecce dum quatuor prædicaret modos nativitatis dominicæ, duos ex matre virgine, duos ex Patre Deo, inventi jam sunt duodecim, sex videlicet ex Patre, et sex ex matre. Qua autem faciat intentione, bene considerantibus perspicuum est, videlicet quia cuncta quæ nativitati divinitatis tribuit, humanitati adimit. Quod si propterea fecisset, ut ostenderet aliud esse humanitatem, aliud divinitatem, haberet profecto faciliorem et usitatiorem loquendi paternum modum, quo id ostendere potuisset : quem si secutus fuisset, nec nova diceret, nec mendacium incurreret. Dicendo namque secundum divinitatis essentiam veritate esse Filium, et proprietate, et cæteris quæ ibi conjungit ; vult eum esse secundum D humanitatem nec verum, nec proprium, sed e contrario omnia.

XVIII. Sed quia hæc in subsequentibus manifestius aperit, intueamur nunc quare eum vult juxta humanitatem esse Filium Patris, non natura, non nativitate, non genere, non veritate ; sed gratia, electione, voluntate, placito, prædestinatione, assumptione. Quicumque igitur antiquos illius errores cognovit, quid et nunc utique velit cognoscit. Dixerat namque Dominum nostrum Jesum Christum secundum humanitatem adoptivum esse filium Pa-

NOTÆ.

naristarum error ab eo quem hic persequitur Agobardus. Vide Prædestinatum lib. 1, cap. 44, 45.

tri. Et quia licet et alia adhuc pejora diceret et sentiret, nescio qua existente causa de solo adorationis [Baluz., adoptionis^a] nomine discussus est, quod et compulsus est negare convictus, et non solum ter aut quater, sed^b multoties de hoc convictus, coactus est ad negandum hoc quod prave ausus fuerat docere. Sed quia id^c ex intimo cordis sui sensu et prompta voluntate non fecit, arbitratus est apud semetipsum bene se prius sensitse, et postea male negasse. Ac per hoc quia illic trepidavit timore, ubi non erat timor, idcirco in his suis litteris nunc elaborat, ut ostendat Dominum secundum humanitatem, nec verum Deum esse nec verum Filium Dei, nec proprium. Sed quia contra hæc omnia sententias sanctorum Patrum, Deo adiuvante, opposituri sumus, per quas dignosci valeat in quantum a catholica veritate discesserit, nunc sequentia ejus verba ponamus, ut tota illius pravitas delegatur et postea veris sensibus mendacia illius expugnentur.

XIX. Interrogat iterum Felix : « Christus Dominus ac Redemptor noster, sicut in divinitate creditur verus et proprius Filius Dei, ita et in humanitate, an aliter? et respondendo subjungit : « Verus et proprius Filius ille veraciter creditur, qui de substantia Patris est genitus, non aliunde assumptus, cui generatio dat nomen filii, non electio, vel gratia, sive adoptio, aut voluntas. » Ecce jam patefecit omnem errorem, quem occultum corde gestabat. Dicendo namque : « Verus et proprius Filius ille veraciter creditur, qui de substantia Patris est genitus, non aliunde assumptus, » duos se filios credere prodit, unum genitum, alterum assumptum, unum cui generatio dat nomen filii, alterum cui electio, vel gratia, sive adoptio. Forte dicat aliquis favens partibus illius : Non sensit Felix duos, ut tu dicis, qui statim subjuxit : *Unus tamen in utroque, non duo*. Cui ego respondeo, non esse morem dicendi unquam *ille, et cui*, sicut in hoc loco Felix scripsit, nisi cum agitur de personis; et quem ita divisum in corde tenebat, bene unire verbis superacis non poterat. Jam enim superius ostendimus

BALUZII NOTÆ.

^a De solo adoptionis nomine. Hinc itaque discimus, non intra Christi naturam substituisse Felicem, sed alios quoque errores implicatum fuisse; attamen ceteros illius errores non fuisse discussos in synodo, sed solam hæresim de adoptione Filii Dei. Quod usurpatum in concilio Narbonensi patet ex his verbis : *Præsertim pro Felice Urgellitani pestifero dogmate*. Neque enim aiunt, *propter dogmata Felice*, sed *pro dogmate*. Sane ex prologo Dungali confici potest Felicem eadem de imaginibus sensitse quæ et Claudius Taurinensis sentiebat. Hæc sunt verba Dungali : « Cum enim Dominus beatissimæ memoriæ Carolus, ferventissimus vigilantissimisque catholica fidei tutor et propugnator, nequissimæ caput viperæ in magistro hujus erroris Felice, contra sibilantis unitatem Ecclesiæ apostolicæ auctoritatis prævalida confregerit virga, etc. » Quod etiam colligi potest ex libro primo Jonæ Aurelianaensis adversus eundem Claudium Taurinensem. Unde intelligas frustra esse notatorem concilii Eliberitani : qui ut Hispanos suos nunquam adversus imagines iniquos fuisse os-

tendat, contendit Felicem his opinionibus implicatum non fuisse.

XX. Sed esto, consentiamus ei qui conatur asserere unum Filium Felicem sapuisse, non duos. Quid ergo est quod unum eundemque dicit verum et non verum, proprium et non proprium, nativitate et adoptione, genere et electione, substantia et assumptione? Certe talis unitas non est unitas, sed dualitas; sic conjungere, dividere est; ita copulare, separare est. Rogo, ubi unquam legisti in divinis litteris, vel in dogmatibus catholicorum Patrum, quod Dominus noster secundum humanitatem suam, assumptione, electione, vel gratia dicatur esse Filius Dei Patris? Certe ego nunquam legi. Et si dicit Scriptura : *Beatus quem elegisti et assumpsisti* (Psal. lxxiv, 5); aut : *Exaltavi electum de plebe mea* (Psal. lxxxviii, 20); nunquid talem sensum introducit, ut nos eum dicere et^d confiteri debeamus electivum vel assumptivum filium Dei Patris? Et si evangelista dicit eum plenum gratiæ et veritatis; nunquid docet ut Deo Patri gratiæ esse filium secundum humanitatem eum confiteri debeamus? Ergo et quia Apostolus dicit de illo, *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, acceptivum filium Deo Patri esse eum dicemus secundum humanitatem*. Penset diligenter quis, et quid, aut quare assumpsit, suscepit. Suscepit certe Verbum Dei coæternum Patri substantiam nostram; sed non ideo ut ipse sibi filius esset; non ideo ut Deo Patri alio modo inciperet esse filius, quam erat ante incarnationem; non ideo ut filiationis modos et nomina multiplicaret : quia nec se ipsum dualitatis copulatione duplicavit. Non enim alter est suscipiens, et alter susceptus : non est alter pro nobis pauper factus, nisi qui erat dives et ante susceptionem paupertatis : non est alter pro nobis peccatum factus, nisi qui erat antea nesciens peccatum : ut, sicut Aposto-

tendat, contendit Felicem his opinionibus implicatum non fuisse.

^b Multoties de hoc convictus. Nimirum in concilio Narbonensi an. 788, in Ratishonensi an. 792, Romæ apud Adrianum papam, in synodo Francofordiensi anno 794, in Romana an. 799, in Urgellensi et Aquisgranensi anno eodem. Unde constat verissimum esse quod adnotat Agobardus, non solum ter, aut quater, sed multoties convictum fuisse Felicem.

^c Ex intimo cordis sui sensu. Eventus ergo docuit falso hæc ad Urgellenses suos scripsisse Felicem : « Ad universalem Ecclesiam Deo favente ex toto corde nostro reversi sumus, non qualibet simulatione, seu velamine falsitatis, sicut dudum, quod Deus scit, sed, ut dixi, vera cordis credulitate et oris professione. » Nisi si tum ita vere sentiebat Felix, postea vero mutavit.

^d Confiteri. In ms. erat *conferri*; pro quo Massonus perperam edidit *conferri*. Nos, quia manifestum est legi debere *confiteri*, non dubitavimus quia respuenda esset emendatio Massoni.

lus exponit, cœlestis medicus ex nobis acciperet per quod contraria medicamenta nobis adhiberet, scilicet ut salva impassibilitate sua, immortalitate, et incommutabilitate, ^a sua nos morte vivificaret, sua paupertate ditaret, suis contumeliis honoraret, suis vulneribus sanaret, et cœtera hujusmodi. Sic et in quodam loco beatus scribit Hieronymus : « Quæ autem potest major esse dementia quam ut Filius Dei hominis filius nasceretur, decem mensium fastidia sustineret, partus expectaret adventum, involveretur pannis, subiceretur parentibus, per singulas adoleret ætates, et post contumelias vocum, alapas, et flagella, crucis quoque nobis fieret maledictum, ut nos a maledicto legis absolveret, Patri factus obediens usque ad mortem? » Sed quia cuncta supra scripta Felicis male sensa verbis Patrum destruere debemus, legat cui placet jam adnexas Patrum sententias. Interim tamen, quia memini me supra dixisse nullo modo Felicem sibi met suadere potuisse, ut in uno Domino duarum naturarum conjunctionem naturaliter ac substantialiter factam crederet, et verbis beati Cyrilli ostendimus quomodo naturaliter facta credatur, habet lector de eadem re ^b beati Hieronymi satis politam et enucleatam sententiam, cum de illo divinæ Scripturæ loco ageret, ubi dictum est : *Ponam inimicitias inter te et inter mulierem, et inter semen tuum et semen mulieris. Ipsa tuum calcabit caput, et tu insidiaberis calcaneo ejus (Gen. iii, 15).* « Nonne, inquit, conspicias, nonne consideras, quod jam tunc illi minabatur in Christo? Alium enim semen mulieris, nullum prorsus accipio, nisi illum quem Apostolus ait factum ex muliere, factum in carne, illum, qui ut evangelista refert, Joseph filius putabatur esse, sed non erat, illum utique qui Verbum caro factum est. Nam si generandi publicam istam et naturalem circumspicimus rationem, semina non habent mulieres. Denique nulla concipit sine viro. Ac per hoc, quoniam jam tunc in Adam semen humanæ generationis esset transgressione vitiatum, semen cœleste promittitur, ut Apostolus sentit, non ex corruptione viri, sed ex Deo, quod tamen caro fieret in muliere, et elementa prima illa corporea substantiæ, id est, humoris et sanguinis, in ipso sibi vasculo, in quo ipsa elementa sita sunt, naturaliter aptaret. » ^c Beatus quoque Augustinus : « Illa enim natura, inquit, quæ semper genita manet ex Patre, nostram naturam sine peccato suscepit, ut nasceretur ex virgine. Neque enim natura æterna atque divina temporaliter concipi et temporaliter nasci ex natura humana ullatenus posset, nisi secundum susceptionem veritatis humanæ veram tempo-

raliter conceptionem atque nativitatem ineffabilis in se divinitas accepisset. Sic est Deus æternus ac verus, veraciter secundum tempus conceptus, et natus ex Virgine. Dum enim venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus; illo scilicet Deo facto naturaliter filio hominis, qui unicus est naturaliter Filius unigenitus Dei Patris. »

XXI. Contra illud vero quod Felix dicit, duobus modis Deo Patri unum esse filium, et duobus modis matri : quæ dicendo, illuc tendit, ut ostendat eum secundum divinitatem quidem esse verum, secundum humanitatem autem non esse verum : quod quam falsum sit, jam supra positus sententiis beati Cyrilli ostensum est; et nunc ejusdem et aliorum ponenda sunt testimonia, per quæ ostendendum est, et unicum Dominum nostrum totum esse Deum, et Dei Filium, hominem quoque et hominis filium, salva tamen proprietate utriusque substantiæ, totumque esse verum quod est; ut quicumque diversos modos filiationis Dei in fide nobis introducere voluerit, videat an locum inveniat. Beatus Cyrillus : « Libet, ait, eum percontari utrum unitatem Verbi ad humanitatem Verbi, sive ad sanctum corpus animatum intelligibiliter factam dicat secundum veritatem, an potius cum aliis simul, et ipse secundum copulationem, quæ per habitudinem est sermo docibilis et in-existentis formæ ad inexistentem et divinam formam. Unum namque unitas demonstravit, et in duos dividere refutamus. Nam licet factum est caro Verbum secundum Scripturas, attamen est etiam sic filius unigenitus secundum unitatem veram, quæ ultra mentem et rationem est. Ipse igitur unus et verus Christus Jesus, tanquam per instrumentum proprii corporis operatus est signa divina, et non operatum in eo. » Item Cyrillus : « Dominus noster Jesus Christus unus, inquit, et solus vere Filius existens Dei Patris, caro factus, et principat omnium simul cum proprio genitore, flectiturque ei omne genu cœlestium, terrestrium et infernorum, et confitetur omnis lingua, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Est igitur ipse Dominus quidem omnium, secundum quod intelligitur et est Deus, licet non sine carne post inhumanationem. Ipse vero rursus nec Deus nec Dominus. Est enim absurdissimum, magis autem omni impietate vere completum, ita sapere vel dicere. » Item ipse : « Dispensationis Unigeniti cum carne sacramentum, a nobis jam factis, nunc nihilominus copulare sermonibus dignum est, et eos non sine decenti ra-

BALUZII NOTÆ.

^a *Sua morte vivificaret.* Ex sermone 75 in appendice Sermonum sancti Augustini : « Hoc fecit Dominus noster Jesus Christus, sua paupertate nos ditans, sua humilitate nos sublevans, sua infirmitate nos sanans, sua morte nos vivificans. »

^b *Beati Hieronymi sententiam.* Sumptus est hic locus ex epistola 7 ad amicum ægrotum de viro per-eto, quæ edita est tom. IX operum Hieronymi.

Verum hanc epistolam non esse Hieronymi continent viri eruditi. Agobardus non dubitabat quin esset Hieronymi.

^c *Beatus Augustinus,* in libro nimirum De Fide ad Petrum. Sed hunc librum non esse Augustini, sed Fulgentii Ruspensis episcopi, jam ostensum est a viris eruditis.

tione monstrare. » Et post pauca : « Cum Nestorius igitur ita scripserit de Christo : Ergo qui passus est pontifex misericors, nam vivificator ejus qui passus est Deus, et Deum Christi Deum Verbum nominaverit, adjeceritque his : Erat autem ipse et infans, et infantis Dominus, non affirmamus, quia non decentior natu, magis autem impie nimis ejus verba prolata sunt. Si enim Deus est Christi ex Deo Patre Verbum, duo modis omnibus erunt, et indubitanter. Quomodo autem intelligitur et infans ipse, et Dominus infantis? Non ergo dicitur et Deus suimet ipsius, et Dominus Emmanuel, si est idem Deus simul et homo, tanquam inhumanatum et incarnatum Dei Verbum. »

XXII. Beatus quoque Augustinus : « Ego enim, inquit, Salvatorem nostrum non divido, non confundo, ne aut incorpoream et imaginariam carnem, aut carnalem et mortalem prædicem deitatem. Non separo; ne Dei Patris unam secundum carnem, et alteram secundum majestatem introducere videar prolem; quia idem Dei Filius et sine initio processit ex Patre, et secundum tempus nasci est dignatus ex Virgine. Impassibilis in suo, passus in nostro, dum incomprehensibilem majestatem velut quoddam indumentum carnis vestire est dignatus ex utero. Mediatoris una persona, non una substantia; una inquam persona, ne sit non unus Christus; non una substantia, ne mediatoris dispensatione submota, aut Dei tantum dicatur aut hominis filius. » Et post pauca : « Quibus in unam personam incomprehensibili mediatoris dispensatione conjunctis, servavit singulis propria, sed conjunxit propriis aliena. Servavit propria, dum non amisit immensitatem divinitatis, et infirmitatem non respuit carnis. Conjunxit propriis aliena, dum idem atque inseparabilis Christus, et proprio carnis occiditur, et proprio deitatis apud inferos non tenetur. Proprio carnis gustavit vita mortem, proprio deitatis perpetuam reddidit carnem. Non ergo recte dicitur, In Filio Pater est passus; quoniam in carne, quæ ei non est cum Patre communis, passus est filius. Itaque glorificata est caro majestate, dum majestas humiliata doctur in carne. Sed utrumque non de duobus Christis, sicut putas, sed de uno atque eodem ipso, quem post partum Virginis Deum et hominem novimus, nos certum est prædicare. » Ecce beatus Augustinus asserit quia qui Salvatorem nostrum confundit, aut incorpoream et imaginariam carnem, aut carnalem et mortalem prædicat deitatem; qui vero separat unam secundum carnem, et alteram secundum majestatem Dei Patris, introducere videtur prolem. Certum est ergo separare te Salvatorem nostrum qui duos modos tenes filiationis, ut aliter sit Filius secundum deitatem, et aliter secundum carnem. Quod si unus atque idem est inseparabilis Deus et homo qui et proprio carnis occiditur, et proprio

A deitatis inseparabilis permanet, ubi habebunt locum tui modi?

XXIII. Item beatus Augustinus : « Filiorum namque alii, inquit, sunt adoptivi, alii naturales. Hi, quia geniti ab initio, filii semper ac proprii. Illi, primo alieni, post filii, cum per adoptionem in familiam videantur adscisci. Quibus ergo comparandus est Filius Dei? Si adoptivis; erit apud Patrem similis nobis. Si propriis; ex substantia exstitisse dicendus est genitoris. » Ecce beatus Augustinus aperte docet, quia a adoptari in filio non potest, nisi qui antea exstitit alienus; nec potest quisquam per adoptionem accipere patrem, nisi qui habuit proprium. Tu qui duobus modis unicum Dominum prædicas esse filium Patri, id est, proprietate et adoptione, ostende ex illa parte qua adoptivus est, quem habuit proprium, aut ostende fuisse illum antequam adoptaretur; sicut beatus Augustinus adoptivos distinxit a propriis. Item beatus Augustinus (*In Enchir.* cap. 35) : « Proinde, ait, Christus Jesus Dei Filius, Deus est et homo. Deus ante omnia sæcula, homo in nostro sæculo; Deus, quia Dei Verbum : Deus enim erat Verbum. Homo autem, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis, et caro. Quocirca in quantum Deus est, ipse et Pater unum sunt : in quantum autem homo est, Pater major est illo. Cum enim esset unicus Dei Filius, non gratia, sed natura, ut esset etiam plenus gratia, factus est et hominis filius, ipse idem utrumque ex utroque unus Christus. » Si aliquando beatus Augustinus debuisset prædicare Dominum nostrum gratia esse Filium Patris secundum humanitatem, in hac sententia haberet præcipuum et congruum locum. Dicens ergo, *Cum enim esset unicus Dei Filius, non gratia, sed natura, adjungeret ut esset etiam filius gratia, factus est et hominis filius.* Non autem dixit ita. Sed ait, *Ut esset etiam plenus gratia, factus est et hominis filius.* Quia autem ratione dicat eum factum filium hominis, propterea ut esse posset plenus gratia, in subsequenti sententia diligenter exponit, dicens : « Hic omnino granditer et evidenter Dei gratia commendatur. Quid enim natura humana in homine Christo meruit, ut in unitatem personæ unici Filii Dei singulariter esset assumpta? Quæ bona voluntas, cujus boni propositi studium, quæ bona præcesserunt, quibus mereretur iste homo una fieri persona cum Deo? Nunquid antea fuit homo; et hoc ei singulare beneficium præstitum est, cum singulariter promereretur Deum? Nempe ex quo homo cœpit esse, non aliud cœpit esse quam Dei Filius; et hoc unicus, et propter Deum Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus; ut quemadmodum est una persona quilibet homo, anima scilicet rationalis et caro, ita sit Christus una persona, Verbum et homo. Unde naturæ humanæ tanta gloria, nullis præcedentibus meritis sine dubitatione gratuita, nisi quia magna hic et sola

BALUZII NOTÆ.

a *Adoptari in Filio.* Ita codex vetus. Et manifestum est legitimam esse emendationem Massoni, qui edidit in *Filium.* Sed quia frequenter Agobar-

mus peccat in regulas grammaticæ, sic arbitrati sumus, retinendos quoque istos errores ob reverentiam viri.

Dei gratia fideliter ac sobrie considerantibus evidenter ostenditur; ut intelligant homines per eandem gratiam se justificari a peccatis per quam factum est ut homo Christus nullum posset habere peccatum? Sic ejus matrem angelus salutavit, quando ei futurum nuntiavit hunc partum. *Ave*, inquit, *gratia plena*: et paulo post, *Invenisti*, inquit, *gratiam apud Dominum*. Et hæc quidem gratia plena, et invenisse apud Deum gratiam dicitur, ut Domini sui, imo Domini omnium, mater esset virginitate servata. » *Et post pauca*: « Veritas quippe ipsa, unigenitus Dei Filius, non gratia, sed natura, gratia suscepit hominem tanta unitate personæ, ut idem ipse esset etiam hominis filius. » In hoc etiam loco ubi dicit *Dei Filius non gratia, sed natura*, poterat subjungere, *gratia etiam factus est Filius Dei, suscipiendo hominem*, si eum gratia Filium Dei Patris secundum humanitatem esse deberemus credere. Sed non dixit aliquid tale. Imo ait: *Gratia suscepit hominem*. Qui suscepit; utique Filius Dei Verbum Dei. Certe gratia suscepit hominem. Misericordia factus est homo; quia misericordia natus, non conditione; misericordia mortuus, non debito. Nunquid hic aliquid referimus ad Patrem, ut dicere possimus gratia esse eum Filium Dei Patris? Nam sicut credere deberemus gratia, adoptione, vel assumptione, aut quidquid secundum hæc dici potest, Filium Dei secundum humanitatem, supra fuisset beato Augustino ad proferendum aptissimus locus, ubi dixit de homine assumpto, « nempe ex quo esse homo cœpit, non aliud cœpit esse quam Dei Filius, » ut adderet, *gratia, adoptione, electione*, aut aliquid hujusmodi. Sed non fecit ita. Quod ergo addidit, videamus utrum possit ad ista pertinere. Ait enim: « Nempe ex quo homo esse cœpit, non aliud cœpit esse quam Dei Filius, et hoc unicus, et propter Deum Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus. » Ecce beatus Augustinus hominem dicit unam factum personam cum Deo, et esse Filium Dei unicum, et Deum. Nunquid significavit hic nobis ut credere eum debeamus non verum Filium Dei, non verum Deum, sicut Felix docet? Certe ego puto, quia cum diceret, *ex quo esse cœpit, non aliud cœpit esse quam Dei Filius*, propterea addidit, et *hoc unicus*, ut nos eum verum Filium Dei credamus, et totum verum, et totum proprium, non medium proprium, et medium adoptivum.

XXIV. Si autem in hoc loco inusitato more ego alicui loqui videor, quia dico totum Dominum; audiatur, quisquis ille est, similem huic sententiam a Symmachi papæ ad Anastasium imperatorem: « Christus itaque Deus veraciter totus, et totus homo est, sic conceptus, sic editus, sic conversatus in sæculo, sic passus, sic apud inferos, sic resuscitatus, sic cum discipulis apparens, sic elevatus in cœlum, sic ex-

BALUZII NOTÆ.

* *Symmachi papæ*, in Apologetico ad Anastasium Imperatorem. Sed paulo aliter legitur hic locus apud Symmachum, quam apud Agobardum. Pro his enim verbis, *Ergo ille est minimus*, etc., quæ Agobardus

A inde dictus est esse venturus, sic hodieque in cœli regione persistit, dicente Apostolo, *in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Et certe de eo dicit quod nunc est ipse. Ergo ille est minimus qui credit in Christo, qui in hujusmodi Christum credit, qui in integrum Christum credit, non in semi-Christum, et ideo non Christum, quia Christus non nisi integer, integer autem non nisi hujusmodi. » Ecce et beatus papa Symmachus totum Christum dicit veraciter Deum esse, et totum hominem. Si ergo totus veraciter Deus, totus utique verus Deus, et proprius Filius Dei; quia tota generatio dedit nomen filio, non medio, ut vult Felix, quanquam nec humanitas sit de substantia Patris, nec divinitas de substantia matris. Sed quia Verbum Dei, unius cum Patre substantiæ, in unitate personæ suæ suscepit nostram substantiam, non erit alio modo filius post humanitatis assumptionem, nisi quo erat et ante incarnationem.

XXV. Item beatus Augustinus: « In terra, inquit, erat, et in cœlo se esse dicebat, et quod est majus, in cœlo filius hominis, in cœlo Filius Dei, ut unam demonstraret in utraque natura personam; et in eo quod Dei Filius erat, æqualis Patri, Verbum Dei, in principio Deus apud Deum, et in eo quod filius hominis erat, et assumens animam humanam et carnem humanam, et indutus hominem exiens ad homines; quia in hoc utroque non duo Christi sunt, nec duo filii Dei, sed una persona, unus Christus Filius Dei; idem unus Christus, non alius hominis, et alius Dei Filius; sed Dei Filius secundum divinitatem, hominis filius secundum carnem. Quis autem nostrum, qui parum sentimus, aut parum sapimus, non potius ita vellet distinguere: Filius Dei in cœlo, et filius hominis in terra? Sed ne sic divideremus, et ita dividendo duas personas induceremus, non ascendit in cœlum nisi qui de cœlo descendit. Quis? Filius hominis. Filius ergo hominis descendit de cœlo. Nonne filius hominis in terra factus est? Nonne filius hominis per Mariam factus est? Sed, o homo, noli, inquit, separare quem volo copulare. Parum est quia filius hominis descendit. Christus enim descendit; idemque filius qui Filius Dei est. Sed est in cœlo qui ambulat in terra. In cœlo erat, quia ubique est Christus; idemque Christus et Filius Dei, et filius hominis. » Item beatus Augustinus ait: « Prædestinatus est ergo Jesus, ut qui futurus erat secundum carnem filius David, esset tamen in virtute Filius Dei secundum Spiritum sanctificationis, quia natus est de Spiritu sancto, et per Virginem Mariam illa ipsa ineffabiliter facta hominis a Deo Verbo susceptio singularis, ut Filius Dei esset filius hominis simul, et filius hominis propter susceptum hominem, et Filius Dei propter suscipientem unigenitum Deum veraciter et proprie dicitur, ne non trinitas, sed qua-

habet, sic legitur in epistola Symmachi: *Ergo ille est minimus, qui sic credit in Christum, sed et hujusmodi in Christum credit, qui in integrum Christum credit*, etc.

ternitas crederetur. Prædestinata est naturæ ista humanae tanta et tam celsa et summa subvectio, ut quo attolleretur altius, non haberet; sicut pro nobis ipsa divinitas quo usque se deponeret, non haberet humilior. » Item beatus Augustinus (*De Civ. Dei*, l. 1, c. 15): « Hi sunt filii Dei quotquot Spiritu Dei aguntur, sed gratia, non natura. Unicus enim natura Dei Filius, propter nos misericordia factus est hominis filius, ut nos natura filii hominis, filii Dei per illum gratia fieremus. Manens quippe ille immutabilis, naturam nostram, in qua nos susciperet, suscepit a nobis, et tenax divinitatis suæ, nostræ infinitatis particeps factus est; ut nos in melius commutati, quod peccatores mortalesque sumus, ejus immortalitatis et justitiæ participatione amittamus; et quod in natura nostra bonum fecit, impleti summo bono in ejus naturæ bonitate servemus. Sicut enim per unum hominem peccantem in hoc tam grave malum devenimus, ita per unum hominem eundemque Deum justificantem ad illud bonum tam subtile venimus. » Item beatus Hieronymus: « Propheta ait: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt. Virga, mater est Domini; ex qua baculus iste, fesso jam per ætatem mundo qui eum sustentaret, exiit. Illum ergo in Virginis utero delapsus, ut totam redemptionis nostræ historiam retexamus, partu effusum hominem se exhibuisse pro homine, et creaturam suam se de Creatore fecisse, illum formam servi accepisse, exinanisse se potestatis voluntate, non natura deitatis, per quam non poterat non esse quod fuerat, illum maledicta pro salutaribus meruisse miraculis, illum sputa, illum palmas, illum coronam spineam, illum postremo crucem pro nobis fuisse perpessum, illum inferna penetrasse, illum die tertia resurrexisse in id corpus quod cruci fuerat affixum, illum hominem Deum post mortem, mortis cælum petiisse victorem, sedere ad dexteram Dei, venturum suo tempore ad judicium faciendum, illum Spiritum Dei per sanctorum suorum quotidie ora celebrari. Hæc cogitasse, vixisse est; hæc meditatio, partus est animæ; in hæc relabi vel recurrere, cum Domino jungi est, et cum ipso, per hæc humiliari est, cum ipso pati est, cum ipso mori est, cum ipso est etiam suscitari. »*

XXVI. « Beatus quoque Vigilus: « Nos unum, inquit, Christum eundemque Dei Filium, et hominis filium, non duos profitemur, et ita Verbum intra Virginis uteri secreta carnis sibi initia consevisse, id est, vere incarnatum fuisse, ut tamen Verbi natura non mutaretur in carnem; itemque carnis naturam ita per suscipientis commisionem in Verbi transisse personam, ut non tamen fuerit in Verbo consumpta. Manet enim utraque, id est, Verbi carnisque natura; et ex his duabus hodieque manentibus unus est Chri-

stus, unaque persona. Quis enim sacrilega opinione indutus, eo usque desipiat, quis in tam abruptum erroris barathrum semetipsum injiciat, ut Filium Dei sine sua propria carne, quam in sacræ Virginis utero ineffabili societatis per se mistione ita sibi met adunavit, ut et Verbum homo, et homo Deus, idemque unus, non mutatis generibus naturæ staret, neget hodie sedere ad dexteram Patris, venturumque judicare vivos et mortuos, cum ipsum Dominum dixisse non nesciat, Cum venerit filius hominis in gloria Patris sui? » Item ipse: « Nam cum Jesus Christus non Verbi sed carnis proprium sit nomen, et Deus proprium Verbi non carnis constet esse vocabulum; tamen et Verbum propter carnem suam, homo Jesus Christus; et caro propter Verbum Deum, Deus Verbum est. » Item ipse: « Diversum est initium non habere, et ex initio subsistere; mori, et mori non posse. Et tamen sicut ipsi Christo proprium est utrumque, ita non ipsi, sed in ipso est utrumque commune. Si enim dicamus quia ipsi est commune, necesse est ut exigatur a nobis dare et ostendere alium, cum quo sit ei hoc ipsum commune: quæ professionis necessitas in Nestorii vergit impium dogma. Melius igitur et catholice dicimus in ipso, et non ipsi, esse commune: et melius ipsi, et non in ipso, dicimus proprium esse. Ergo proprium est illi mori, qui propter naturam Verbi, mori non potest. Item propter ineffabile mysterium unius personæ, utrarumque naturarum communis in ipso fuit mortalitas carnis Verbi naturæ, quæ mori non potuit, et communis in ipso est immortalitas Verbi naturæ carnis, quæ morti succubuit. Ergo sicut illi mori et non mori ex utriusque naturis est proprium; ita commune est in ipso utrisque naturis, quod illarum est proprium. »

XXVII. Sanctus Hilarius confessor: « Natus ergo, inquit, unigenitus Deus ex Virgine homo secundum plenitudinem temporum, in semetipsum provectorus in Deum hominem, hunc per omnia evangelici sermonis modum tenuit, ut se Dei Filium credi doceret, et hominis filium prædicari admoneret; locutus et gerens homo universa quæ Dei sunt loquens, deinde et gerens Deus universa quæ hominis sunt: ita tamen ut ipso illo utriusque genere sermonis nunquam nisi cum significatione et hominis locutus et Dei sit. » Ecce aperte beatus Hilarius dicit Dominum nostrum Jesum Christum docentem in synagogis et ubique hunc modum sermonis per omnia tenuisse, ut se Dei Filium credi doceret, et utique verum: quod si verum, et proprium: alioquin, quare ex illo tempore non sunt inventi quatuor modi quibus crederetur, duobus videlicet Patri, et duobus matri? Beatus autem Proculus Constantinopolitanus episcopus, cum exponeret verba Apostoli ubi

BALUZII NOTÆ.

* *Beatus Vigilus*. Thapsensis in Africa episcopus. Assentior enim lobens eruditissimo viro Petro Francisco Chiffletio presbytero e Societate Jesu, qui editis nuper ac vindicatis Vigilii hujusce lucubrationsibus, ostendit eum fuisse episcopum Thapsensem,

quæ civitas erat Africæ in provincia Byzacena. Vide Sirmondum in notis ad Theodulum pag. 277.

b *Proculus CP.* episcopus, in epistola ad Armenios, ex qua hunc quoque locum laudat Alcuinus in lib. iv adversus Felicem. De qua sententia, inquit,

loquitur de Judæis (*Rom. ix, 5*) dicens : « *Quorum A Patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, ait : Hæc Pauli verba, quam subreptionem calumniæ eorum qui prava diligunt habere mittunt! Dixit enim Christum, ut ostendat quoniam secundum veritatem Deus factus est homo. Dicit eum ex Judæis secundum carnem ut insinuet quia non ex illo tempore quo est incarnatus existat. Dixit eum qui est, ut cum sine initio delectet. Dixit eum super omnia, ut totius creaturæ Dominum prædicet. Dixit eum Deum, ne passionibus habituque traducti intemperata ejus audeamus negare substantiam. Dixit benedictum, ut adoremus eum tanquam omnipotentem suppliciter, nec ut conservum calumniis appetamus. Dixit eum in sæcula, ut demonstret quod is qui nos verbo creavit, pro sua divinitate jugi a nobis honore celebretur. Habentes itaque Christum et existentem, et Deum, et benedictum in sæcula, veneremur eum Deum et Dominum, dicentes assertoribus exterorum dogmatum, Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* »

XXVIII. Iterum interrogat Felix dicens : « *Quid differt inter propria naturaliaque nomina divinitatis in uno Filio Dei, atque accidentia humanitatis ejus?* » Respondetque subjungens : « *Hoc differt, quod in divinitate sicut verus est Filius Dei, ita et verus Deus. In humanitate vero sicut verus est homo, ita verus est Filius hominis.* » Videtur mihi Felix rem in hoc loco fecisse ridiculosam. Differentiis namque nominum interrogavit divinitatis et humanitatis, et respondit hoc differre quod in divinitate verus sit Deus, et in humanitate verus homo. Hoc non est differentia nominum, sed potius separatio substantiarum. Nam si, ut ait, divinitatis nomen est Deus, et humanitatis homo, debuit utique dicere quid differat inter utrumque nomen, id est, Deus et homo; et ut in sequentibus ait, *in divinitate unigenitus, in humanitate primogenitus*, debuit certe dicere quid differat inter unigenitum et primogenitum. Sed ponamus ipsius Felicis verba quæ prosequitur, ut ex ipsis lector cognoscat quomodo separando nomina, dividit substantias : « *In illa, inquit, Deus super omnia, in ista vero homo intra omnia; et ut brevi compendio plurima concludam, in illa, id est in essentia divinitatis, Deus, Dominus, Patris Verbum, Patris veritas, sapientia, virtus, imago Patris, invi-*

bilis splendor Patris, lumen ex lumine, consubstantialis Patri, consimilis ei, æqualis per omnia, invisibilis ut Pater, immensus, incircumscriptus, omnipotens, creans omnia cum Patre et Spiritu sancto, factor, vivificans quos vult, sicut et Pater, eligens cum Patre quos vult, prædestinans cum Patre quos præscit, sanctificans, deificans, glorificans quos vult, et reliqua his similia plurima. Accedentia vero illi sunt, homo, infans, puer, adolescens, juvenis, minister legis, servus Patris, minor Patre, subjectus, frater electorum, particeps eorum, cohæres, propinquus illorum, conformis, consimilis per omnia, excepto peccato, mediator Dei et hominum, propheta, evangelista, apostolus, sacerdos, pontifex. Hæc omnia, et his similia accidentia sunt illi secundum dispensationem carnis, non propria secundum potestatem deitatis. »

XXIX. Ecce, ut lectio ipsa demonstrat, Felix aperte testatur hæc nomina secundum dispensationem carnis, non esse propria secundum potestatem deitatis. Si caro ipsa propria dicitur, et est Verbi; quare carnis nomina non erunt propria ei cujus est caro ipsa propria? Ut mihi videtur, intellexit Felix quod ista nomina, id est, homo, infans, puer, apostolus et pontifex, non essent Domini et Salvatoris nostri, nisi incarnaretur: quod utique verum est. Non tamen intellexit quod postquam incarnatus est, propria facta sint Dei, quia Deus ipse factus est hæc, id est, Deus Verbum factus est homo, infans, et puer: ipse factus est apostolus, ipse factus est pontifex. Sed quia, ut dixi, bene potuit dicere Felix quod ipsa nomina non sint in Domino ex natura divinitatis, sed ex humanitatis; non tamen bene dixit quod non sint propria; quia propria facta sunt, propter carnem propriam quam assumpsit.

XXX. Nos tamen, quam cautelam sanæ fidei in hac re tenere debemus, ex verbis Patrum ostendamus. Beatus itaque Vigilius episcopus^a in expugnatione Acephalorum hæreticorum sic dixit : « *Sicut illi mori et non mori ex utrisque naturis est proprium, ita commune est in ipso utrisque naturis quod illarum est proprium. Et, ut exempli gratia dixerim, proprium mihi est notam livoris cujusque verberis gestare in corpore meo per naturam carnis meæ; et proprium mihi est hanc eandem notam non gestare in spiritu meo per naturam animæ meæ. Item, proprium mihi est plagam verbi, id est, ser-*

BALUZII NOTÆ.

beatus Proclus Constantinopolitanus episcopus in epistola ad Armenios ita ait : *Apostolus dixit eum Christum, ut ostendat quia secundum veritatem Deus factus est homo. Dixit eum qui est, ut eum sine initio esse delectet. Dixit eum super omnia, ut totius creaturæ dominum prædicet. Dixit eum benedictum, ut adoremus eum tanquam omnipotentem humiliter, nec ut conservum calumniis appetamus.* Cæterum hanc Procli ad Armenios epistolam approbavit Joannes Antiochenus cum Orientali Concilio, ut docet Facundus in libro 1 pro defensione trium Capitulorum, cap. 1, 3, et lib. viii, cap. 1 : qui et in lib. ii, cap. 2, docet ex Justiniano eandem Procli epistolam susceptam confirmatamque a Chalcedonensi concilio fuisse.

Eandem epistolam laudat rursus Alcuinus in libro 11 adversus Felicem, et Theodulfus Aurelianensis sub finem libri De Spiritu sancto.

^a *In expugn. acephalor.*, id est, in libro v adversus Eutychem, cap. 8, ubi defendit synodum Chalcedonensem. Acephali enim, ævo Justiniani Augusti, infensi fuere decretis concilii Chalcedonensis. Acephali autem iidem cum Eutychanis, ut docet Facundus Hermianensis in epistola quæ a domno Luca Dacherio edita est. Quanquam illi non omnino sequebantur dogma Eutychetis, ideoque Semieutychanos vocat idem Facundus in libro 1 pro defensione trium Capitulorum cap. 5, et lib. iv, cap. 3. Vide Sirmondum in notis ad librum secundum Facundi.

monem durum gestare in mente mea per naturam animæ meæ, et proprium mihi est eandem plagam non portare in corpore meo per naturam carnis meæ. Et cum sit mihi utrumque proprium; et corpori, et animæ meæ, utrumque alienum; quia nec corpus durum lætumve sermonem intelligit, nec anima flagelli vulnerē livescit. Utrumque tamen commune est in semetipso, et animæ et corpori meo: quia nec anima extra corpus, a quo ei sentire proprium fuerat, sentit; nec corpus citra animæ consortium plagarum indicia gestavit. Quod ergo proprium mihi in singulis, et alienum est singulis, id commune est in me ipso singulis, quod proprium est singulis. Et tamen ego ipse unus sum in utrisque, in me ipso communibus; et ego ipse unus sum in singulis mihimet ipsi propriis. Quæ cum ita sint, series nobis divinarum percurrenda est litterarum, et plurima testimonia congreganda, quibus demonstraretur quam sit impium et sacrilegum, ea quæ sunt propria carnis Christi, ad naturam Verbi proprietate referre, et quæ sunt propria Verbi proprietate naturæ carnis ascribere: et quam sit nihilominus impium, ea quæ sunt propria carnis per exceptionem proprietatis alienare a Verbo, et quæ sunt propria Verbi, eadem exceptionis lege alienare a carne; cum sit eis in Christo utrumque commune, et Christus sit utrumque. »

XXXI. Felix in sola humanitate dicit Dominum apostolum et pontificem fuisse. Beatus autem Cyrillus contra hoc ita docet, dicens: « Scripturæ namque divinitus inspiratæ Deum nobis inhumanatum prædicant Emmanuel, participatumque carne et sanguine proxime nobis Dei et Patris affirmant Verbum factum, hoc est, hominem, non per conversionem, seu mutationem, sed virtute ineffabili unitatis. Ideoque et unum dicimus Dominum Jesum Christum, unamque fidem, et unum sanctum baptismum. Qui autem a dogmatibus sic rectis recedunt, et contra sacras litteras durum atque superbum obijciunt sensum, et hoc solum quod bene se habere arbitrantur inspiciunt, hominem vero assumptum a Deo Verbo dicunt, secundum illud puto quod per unum sanctorum dictum est prophetarum: Non eram propheta, neque filius prophetæ, sed caupo eram fricans sicamina, et assumpsit me ex ovibus. Et sicut ait beatus David, *Suscipiens mansuetos Dominus*. Per habitum quippe et familiaritatem spiritalem, tanquam in voluntate et gratia et sanctificatione, sicut et nos ipsi adhærentes Domino, unus spiritus sumus, secundum quod scriptum est. Sed non est hoc humanari Dominum, sed neque proxime nobis carne et sanguine participare, sed magis proprium facere hominem, et non secundum alium modum quem dici poterit prophetas et apostolos et alios sanctos omnes. Putasne sanctus Paulus seducebat sanctificatos per fidem apertissime dicens de unigenito, quia cum esset dives, pauper dicit factus propter nos? Absit. Vere namque dicit omnino veritatis præco, qui est dives. Et quomodo pauper factus

est? Etiam nunc sermo hic a nobis examinetur. Si quidem, sicut et sapere et dicere ipsi præsumunt, homo assumptus a Deo est, quomodo pauper est factus qui assumptus est, et ultra naturam dignitatibus declaratus. Glorificatus est enim; aut si non est hoc verum, derogabitur ab eis assumptioni tanquam deportanti ad minorem partem, et inhonestiorem mensuram humanitatis. Sed ita sapere dissonum est. Ergo non est pauper factus, qui assumptus est. Restat enim dicere, quia factus est in paupertate nostra, qui dives est tanquam Deus. » Et iterum: « Respicienda itaque sunt non illorum multiloquia, sed recta et immaculata fides evangelicæ atque apostolicæ sanctionis. Deus est in carne et in sanguine, humanitatisque mensuram per ea quæ humana sunt cognoscimus. Millia millium enim angelorum sanctorum ministrant ei, et sacram ejus sedem circumstant seraphim. Quia vero factus est homo, appellatusque summus sacerdos, non tanquam majori Deo offerens sacrificium, sed sibimet et Patri, fidei nostræ negotiatus confessionem. » Et iterum: « Intuere siquidem eum immolantem quidem secundum humanitatem, assidentem vero sicut Deum. Quid enim ait beatus Paulus? Talem pontificem habemus, qui sedet in dextera sedis majestatis in excelsis. Scientes igitur quia cum Deus esset, factus est homo, est autem unus atque idem filius, ipsi omnia tribuimus tanquam uni, et dispensationis non ignoravimus modos, sensuum virtutem artificiose atque prudenter in ejus semper convertentes obedientiam. »

XXXII. Felix soli divinitati tribuit vivificationem, dicens Dominum secundum divinitatem vivificantem quos vult; et non recordans quod et caro vivificatoris Verbi, vivificatrix credenda est, beato Cyrillo docente ita: « Proprium ergo corpus factum dicimus Verbi, et non hominis alicujus seorsum, et separati alterius citra eum qui intelligitur Christus et Filius. Sicut autem proprium nostrum uniuscujusque dicitur corpus seorsum ejus cujus est, et in uno Christo intelligendum utique, existens nostris corporibus cognatum sive consubstantiale. Factum enim ex muliere proprium ejus, sic ut dixi intelligitur et dicitur. Quoniam vero secundum naturam est ex Deo Patre Verbum, vivificatricem ostendit suam carnem; idcirco facta est nobis benedictio. Vivificans denique dicebat Christus: Amen dico vobis: *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi, et vitam dedi mundo. Et rursus: Panis autem quem ego dederò, caro mea est pro mundi vita. Et iterum: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo.* » Item beatus Cyrillus: « Uti ne videar ego solus Verbi corpus proprium nominare, etiam sanctorum Patrum volui ponere testimonia, ut sciant adversarii quia inaniter nos inclamant sequentes ubique illorum voces. Ait [itaque famosissimus noster Pater et episcopus Athanasius in libro de sancta Trinitate: Et apparebat quia non erat phantasia, sed vere habebat

corpus. Docēbat enim Christum induentem humanam carnem, hanc cum propriis passionibus ejus indivi totam; ut sicut totam proprietatem ejus dicimus esse corpus, ita et corporis passiones propriæ solum ejus dicantur, licet non contingerent secundum divinitatem ejus.)

XXXIII. Interrogat Felix dicens: « Recurrunt propria nomina ad accidentia, seu accidentia ad propria, an non? » Respondet: « Recurrunt. » Interrogat: « Quo ordine? » Respondet: « Propter singularitatem personæ, in qua divinitas Filii Dei cum humanitate sua communes habent actiones; quæ ex causa aliquando ea quæ divina sunt referuntur ad humana, et ea quæ humana sunt, interdum ascribuntur ad divina, et hoc ordine aliquando Dei Filius in hominis filio filius hominis appellari dignatur, et hominis filius in Dei Filio Filius Dei nuncupatur. » Hic admoneo lectorem ut istum Felicis recursum nominum conferat cum relatione Nestorii, et perpendat ne forte similia sint. Sicut enim supra (Cap. 7) posuimus verba Nestorii, dicit ille: « Sicut inseparabilem a divina natura habens copulationem relatione Dei et intelligentia omni creatura adorationem exhibente; et neque duos filios dicimus, neque duos Dominos. » Et post aliqua iterum Nestorius ait: « Sed solus præcipuum habens hoc quod ad Dei Verbi copulationem, adoptione et dominatione participans, auferens quidem omnem suspicionem dualitatis filiorum et dominorum, præstito vero nobis in copulatione ad Deum Verbum, omnem haberet ipsius fidem et intelligentiam et theoriam, pro quibus et adorationem pro relatione Dei ab omni suscepit creatura. » Ecce Nestorius dicit Dominum relatione Dei theoriam suscepisse, id est, deitatem et adorationem. Felix vero dicit recurrere nomina propter unitatem personæ, et propterea appellari Dei Filium hominis filium, et hominis filium Dei Filium nuncupari. Videtur namque mihi quia licet utriusque, Nestorii videlicet atque Felicis, nova et inusitata atque confusa sint verba, unus tamen eorum aut similis in hoc loco est sensus. Deinde diligenter considerandum est hoc quod Felix dixit: « Aliquando Dei Filius in hominis filio filius hominis appellari dignatur. » Quid est hoc? Nunquid aliquando, et non semper? Nunquid appellari et non esse? Deinde

ait, « Et hominis filius in Dei Filio Filius Dei nuncupatur. » Nunquid nuncupatur tantum, et non est? XXXIV. Sed quia scio horum verborum quamdam similitudinem esse in dictis beati Hieronymi, quæ iste in prima sua contentione pravo sensu efferre solebat, videamus, si ab illo istius sensus et verba non discrepant. Ait namque beatus Hieronymus (Vide integrum locum Hieronymi Infra cap. 39): « Hic filius hominis per Dei Filium, Dei esse Filius in Dei Filio promeretur. » Ecce beatus Hieronymus dicit esse promeretur. Felix dicit appellatur et nuncupatur. Certe multum differt inter esse promeretur, et appellatur, aut nuncupatur. Filius, inquit, hominis in Dei Filio Filius Dei esse promeretur. Certe sic

A cuncta Christi Ecclesia catholica credit et confetur. Qui esse promeretur, vere et proprie esse cepit: quia, ut jam supra dictum est, ex quo esse cepit, non aliud cepit esse quam Dei Filius, et hoc unicus. Qui autem appellantur et nuncupantur, spiritum adoptionis acceperunt, ut filii Dei vocarentur: quia ex quo esse ceperunt esse filii Dei, sed filii Adam: filii iræ, et filii hujus sæculi; et dum ista essent, prævenit eos misericordia Dei antequam illi ulla bona velle aut eligere possent: et sicut eos præcivit et prædestinavit ante mundi constitutionem, et vocavit tempore constituto, ac justificavit per adoptionem et redemptionem animarum, deinde glorificaturus est per adoptionem et redemptionem corporum in ultima resurrectione. Hæc sunt in illis qui per gratiam adoptionis filii efficiuntur et appellantur Dei; per illum qui ante sæcula naturaliter natus, et in sæculo naturaliter factus est unicus Filius Dei, qui nascendo est Filius Dei, non renascendo, cui nomen filii generatio dedit, non regeneratio, qui ex illa substantia qua esse cepit, ex quo esse cepit, non aliquando nuncupatur Filius Dei, ut Felix vult, sed semper est, ut catholici credunt. Ita nos, sicut beatus Hieronymus ait, Deum hominem que jungentes, et filium hominis in Jesu, et Filium Dei tenemus in Christo. Hic sapientia vertetur, ut Apocalypsis ait. Hic promissæ antidoti aperienda virtus. Hic Manichæorum virus, terrestre germen Arianorum, divino, si dici fas est, senuine superandum est.

C XXXV. Memoratur item Felix dicti Dominici, quo ait: *Nemo ascendit in caelum nisi qui descendit de caelo, filius hominis qui est in caelo.* Et subjungit dicens: « Certe quando hæc loquebatur, nondum erat filius hominis in caelo per naturam in suscipiente se, hoc est, in Filio Dei. » Sed quia ego in hæc verba advertere non possum quid dicere voluerit, aut quid senserit, ista indiscussa prætermittenda, et ad alia ejus transeundum est; maxime quia prædicta dominica verba exposita verbis beati Augustini supra posuimus.

XXXVI. Item Felix: « Certe, ait, catholica fides credit quod non proprius Dei Filius, qui de substantia Patris genitus est, et per omnia Patri similis, pro nobis traditus sit, sed homo assumptus ab eo. » Hæc Felix. Nos autem dicimus: Absit, absit, ut ita catholica fides credat, quæ sine intermissione decantat, dicens: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, natum de Spiritu sancto et Maria virgine, passum sub Pontio Pilato, crucifixum et sepultum.* Ita enim catholica fides credit, quod ipse qui Filius Dei Patris omnipotentis est, et natus est de Spiritu sancto et Virgine, ipse sit pro nobis traditus, ipse passus, ipse crucifixus, mortuus et sepultus, ipseque resurrexerit, ascenderit ad caelos, et sedeat nunc ad dexteram Patris, et inde, hoc est, de dextera Patris, venturus sit ad judicandos vivos et mortuos. Sed quia, ut superius (cap. 25) verbis

beati Hieronymi dictum est, hæc cogitasse, vixisse, hæc meditatio, partus est animæ, in hæc relabi vel recurrere, cum Domino jungi est, et cum ipso per hæc humiliari est, cum ipso pati est, cum ipso mori est, cum ipso est etiam suscitari, bonum et jocundum est de hac re Patrum quoque hic sententias subnectere. Beatus Augustinus de hoc ita dicit: (*De fide, ad Petr. diac. c. 12*): « Cujus et nativitatem futuram secundum carnem, et mortem, et resurrectionem, atque ascensionem in cælis, lex et prophetae prænuntiare nunquam destiterunt, prout ipse præcipiebat, obediens et verbis et factis. Nam et sacrificiis carnalium victimarum, quæ sibi ipsa sancta Trinitas, quæ unus est Deus Novi et Veteris Testamenti, a Patribus nostris præcipiebat offerri, filius sacrificii significabatur gratissimum munus, quod pro nobis se ipsum solus Deus Filius secundum carnem esset misericorditer oblaturus. Ipse enim secundum apostolicam doctrinam obtulit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Ipse verus Deus, et verus pontifex, qui pro nobis, non in sanguine taurorum et hircorum, sed in sanguine suo semel introivit in sancta: quod tunc pontifex ille significabat, qui cum sanguine sancta sanctorum per annos singulos introibat. Iste igitur est qui in se uno tantum exhibuit quod esse necessarium ad redemptionis nostræ sciebat effectum. Idem sacerdos et sacrificium, idem Deus et homo; sacerdos, per quem sumus reconciliati; sacrificium, quo reconciliati; templum, in quo reconciliati; Deus, cui reconciliati. Solus tamen sacerdos, sacrificium et templum; quia hæc omnia Deus secundum formam servi. Non autem solus Deus, quia hoc cum Patre et Spiritu sancto secundum formam Dei. Reconciliati igitur sumus per solum Filium secundum carnem, sed non soli Filio secundum divinitatem. » Beatus quoque Vigilus (*Adv. Eutychem., l. II, c. 9*): « Ita Verbum Dei jure dicimus passionis injurias pertulisse, non tamen passionem ullo modo sensisse. Dicam adhuc manifestius. Confixa est divinitas clavis; sed ipsa penetrari non potuit, sicut caro ejus potuit. Siquidem vulnere locum caro patefacta aperuit. Nam deitas indivisibilis atque impenetrabilis mansit. Ita ergo suscipiendo passiones, et earum non cedendo effectibus, apparet Dei Verbum impassibiliter passum. Sed quia caro ejus hæc omnia non solum pertulit, sed et sensit, et cessit, jure ac merito dicimus Deum his omnibus passionum conditionibus sensibiliter affectum in carne sua, sine sensu vel mutatione divinitatis suæ. Vide ergo: perferre passionem, naturæ est utriusque; sed cedere passioni, non est utriusque naturæ, cum sit unius ejusdemque personæ. » Beatus quoque Athanasius ita dicit: « Et ostensum est omnibus quia non corpus erat Verbum, sed corpus erat Verbi; et hoc palpavit Thomas postquam eum resurrexisse vidit a mortuis, et vidit in eo fluxuras clavorum quas per-

A tulit, ipsum Verbum in suo corpore dum crucifigetur aspiciens; et cum posset prohibere, non prohibuit, sed etiam propria sua faciebat quæ erant propria corporis, tanquam sua, Verbum incorporale, denique cæso corpore a ministro, sicut ipse patiens dicebat: Dorsum meum dedi ad verbera, et faciem meam non averti a confusione sputorum. Quæ enim humanitas patiebatur Verbi, hæc inhabitans Verbum ad se referebat, ut nos deitatis Verbi participes esse possemus. Et erat admirabile, quia ipse erat patiens et non patiens; patiens quidem, quoniam proprium ejus corpus patiebatur; et in ipso qui patiebatur erat non patiens, propterea quia natura Deus manens Verbum, est impassibile; et ipse quidem incorporalis erat in corpore passibile; corpus autem habebat in se Verbum impassibile, destruens infirmitates ipsius corporis. »

B
XXXVII. Felix dicit: « Ita divina Scriptura loquitur, ut ea quæ capitis sunt, id est Christi, referantur ad corpus, id est Ecclesiam, et ea quæ corporis sunt, ascribantur capiti. » Hoc ex parte verum esse potest. Sed verius diceret, si dixisset: Aliquando ex voce corporis loquitur caput, sicut est illud, *Saule, Saule, quid me persequeris?* Et: *Esurivi et dedistis mihi manducare*, et cætera hujusmodi. Cæterum ea quæ proprie excellentiæ capitis sunt, non sic referuntur ad corpus, ut iste dicit: quoniam ista communio capitis et corporis magis est in verbis Scripturarum, quam in actibus et rebus, sicut est illud in psalmo: *Longe a salute mea verba delictorum meorum*. Et: *Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita*. In quibus Dominus pro corpore suo solam vocem suscepit, non actum, aut rem. Iste autem, ut mihi videtur, propterea elaborat in tantum conjungere caput et corpus, ut etiam unam hæc personam dicat, et ex hoc confirmari videatur sensum ejus, quo Dominum secundum humanitatem eisdem tantummodo modis credat Filium Dei Patris, quibus et cæteri sancti fiunt filii Dei, id est, gratia, adoptione, electione, prædestinatione, et cæteris, ut ipse superius aperte de Domino dixit. Propter quod apparet in verbis ejus, quod plus quodammodo conjungat corpus Salvatoris Ecclesiæ, quam sanctæ Trinitati. D Unde et his verbis subjungit in conclusione operis sui dicens: « Nihil enim habere potest Ecclesia quod ad vitam et pietatem pertineat, nisi quod a capite suo, id est Christo, acceperit, Apostolo teste, qui in epistola ad Ephesios scribens ait: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo, qui elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipso*. » Verum est omnino quod Christus et Ecclesia caput et corpus dicuntur ab Apostolo frequenter. Et ideo una persona sunt; quæ et corpus, capitis corpus dicitur; et caput, corporis uti-

BALUZII NOTÆ.

• Et ideo una persona sunt, id est Christus et Ec-

clesia. Sic lib. VI Capitulare, cap. 302, legitur:

que caput. Non enim ad se dicitur caput, sed ad corpus. Sed tamen modus et discretio tenenda est, qualiter dicantur una persona. Neque enim eodem modo quo in Filio Dei Verbum, et carnem, unam credimus omnino esse personam, non conjunctam ex duabus personis, sed ex duabus substantiis; eodem etiam modo creduntur Christus et Ecclesia una esse persona, quæ conjuncta est ex multis personis, quæ unitas personæ, id est, Christi atque Ecclesiæ, in spiritu utique est, non in corpore. Sic enim docet diligenter Apostolus, dicens: *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Divisiones vero gratiarum insunt, idem autem Spiritus. Et divisiones ministratum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu, alii gratia sanilatam in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Gentiles, sive servi, sive liberi, et omnes uno Spiritu potati sumus. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa (I Cor. xii, 3-14).* Ecce Apostolus evidenter ostendit quomodo credantur Christus et Ecclesia una persona; videlicet, quia uno Spiritu potati, in uno Spiritu baptizati, unum corpus effecti per Spiritum Christi secundum eundem, et in eodem in uno Spiritu singulis hominibus diversæ gratiæ dantur; ita ut unus ex corpore homo, non omnes gratias habeant, omnes ministrations, omnes operationes infusas in corpore per unum caput Christum. Propter quod dicit in alio loco: *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus vero vivit propter justificationem.* Ecce per Spiritum Christi efficitur ejus membra. Effecti autem membra ejus, Christus in nobis est, et hoc modo

A ergo non omnia, sed aliqua, sicut in omnibus non aliqua, sed omnia. Divinus [Dividit?] Spiritus gratias, dividit Dominus ministrations, dividit Deus operationes. Sancta Trinitas, unus videlicet Deus, qui et nunc operatur omnia in omnibus, et in futuro erit omnia in omnibus, et in singulis. Sed quia omnia per mediatorem Dei et hominum fiunt, qui est utique Deus et homo; ideo dicitur et est ipse mediator Christus caput Ecclesiæ. *Omnis viri caput Christus est,* ait Apostolus, (omnis scilicet viri ex quibus constat omnis Ecclesia) *caput vero Christi Deus (I Cor. xi, 3).* Hoc itaque modo nos Christum et Ecclesiam unam fateamur esse personam. Felix autem, quia quadam indecenti ratione referri dicit ad corpus ea quæ captis sunt, confirmare nititur quod ea quæ a Christo accipit Ecclesia, illa sint quæ Christi esse astruit, id est, gratia, adoptio, electio, et cætera. Propter quod et testimonio apostolico confirmat et concludit dicens: *Qui elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipso (Ephes. i, 4).* Quasi Apostolus diceret: Deus in Christo nos elegit, quando illum elegit; in ipso nos per ipsum prædestinavit in adoptionem filiorum, quando et illum prædestinavit in adoptionem filii, ut esset secundum humanitatem adoptivus filius. Talis omnino fuit sensus Felicis; et propterea ^b de unitate Christi et Ecclesiæ loquens, ea quæ capitis sunt referri dixit ad corpus; de quibus jam supra sufficienter diximus, congrua adjunctes Patrum testimonia, quæ ostenderent mutuo aliter intelligendum, ubicunque gratia, electio, prædestinatio, assumptio, vel adoptio sonat in dictis sanctorum Patrum.

XXXVIII. Quod ut facilius nunc iterum ostendamus, dicamus exempli causa. Legit Felix in beato Augustino: *Verbum Dei gratia suscepit hominem;* sed non bene novit discernere cujus sit ista gratia, a quo, aut cui largitur. Largitur utique a Deo, a Verbo Dei naturæ humanæ, ut suscipiatur in Filio, ut sit cum filio unus Filius, et habeamus nos in illo primitias substantiæ nostræ, qui est verus Filius, et proprius Filius. Non enim merito humanitatis illius susceptæ sunt in persona Verbi ipsæ nostræ primitiæ, sed misericordia et gratia ejus pro nostra redemptione. Et hæc est gratia illa quam commendat catholicus doctor. Felix autem non ita intellexit; sed putavit e contrario hanc gratiam a Patre Filio largitam, ut dignaretur eum ex humanitatis

BALUZII NOTÆ.

« Porro Christum et Ecclesiam, unam personam esse non nescimus. Et ideo quæ Ecclesiæ sunt, Christi sunt; et quæ Ecclesiæ offeruntur, Christo offeruntur; et quæ ab Ecclesia ejus tolluntur, procul dubio Christo tolluntur. » Item capitæ 305: « Et quia Christum et Ecclesiam unam personam esse veraciter agnoscimus, quæcunque Ecclesiæ sunt, Christi sunt. » Quomodo autem hæc intelligenda sint, aperte explicat sanctus papa Gregorius in libro xix Moralium in Job, cap. 11 ubi hæc leguntur: « Quia Christum et Ecclesiam, unam esse personam crebro jam diximus, illum videlicet hujus corporis caput,

hanc autem illius capitis corpus, etc. »

^a *Caput est nostrum.* In ms, sic legitur, *caput est Xpm*: quod ita legi debet, *caput est Christum*, quo modo etiam editum est a Massono. Sed ipse in Erratis admonuit legi debere *nostrum*. Et sane necessaria est ista emendatio. Itaque sic edi debere arbitrati sumus.

^b *De unitate Christi.* Massonus edidit, et propterea de divinitate Christi, etc., nullo admodum sensu. In ms. legitur, et propterea divinitate Christi, etc., ex quo nos effecimus de unitate. Sic enim postulat sensus, ut manifestum est.

susceptione gratia sibi adoptare in filium. Et hic error necessario exigebat ab illo ut unum e duobus malis incurreret, id est, ut aut duos filios crederet, unum hominem, et alterum Deum, aut cum unum filium diceret, duobus eum modis esse filium Patris confiteretur, verum scilicet et non verum, proprium et adoptivum, natura et gratia, quæ duo mala advertuntur in litteris ejus: quæ utique non advertentur, nisi illa aliquando ad istum, aliquando ad illum cor inclinaret, occultissimo Dei judicio permittente. Et quia error terminum habere nescit, ad hoc devolutus est, ut sicut eum dixit Patri duobus modis Filium esse, ita diceret et sanctam Dei genitricem aliter genuisse Deum, et aliter hominem, quasi extra Deum hominem genuerit.

XXXIX. Legit etiam Felix in sanctorum Patrum Hieronymi, Augustini, Ambrosii, Hilarii, et Aviti libris, cum de incarnatione Salvatoris tractaret, intromissum nomen adoptionis, sed juxta modum assumptionis vel susceptionis ab eis positum, quod ille alio et e contrario hausit sensu. De qua re ut ea quæ sentimus, congruentius proferamus; ponamus aliquam ex illis sententiam tam plenariam, ut ubi adoptio dicitur, qualiter accipienda sit, ex præcedenti et subsequenti sensibus colligatur. Ait itaque beatus Hieronymus in suo brevi et elegantissimo tractatu de similitudine carnis peccati contra Manichæos: « Denique hoc confirmat proposita ipsa sententia, quæ primum Adam in animam viventem factam esse testatur, novissimum in spiritu vivificantem. Ecce cur tam post innumeros annos et incomprehensa curricula sæculorum ab omnibus mortalibus, a quibus ut qui secundum carnem natus est separatur, quod ille primus vivens, hic novissimus vivificans; ille sibi data vix possidens, hic possidenda condonans. Quod et Psalmista duobus versiculis explanavit, dicens: *Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum?* Homo, Adam accipiendus est; filius hominis, Dominus intelligendus est: qui in memoriam veteris visitatur, et in defuncti recordatione spiritu salutationis impletur: quod ipsa verba expriment: ut rem planam videre non mirum sit, dum et homini memoria conjungitur, et filio hominis visitatio copulatur. Illi mortali quid aliud poterat superesse? huic vivificanti quid aliud oportebat infundi? Nam defunctis memoria debetur, visitatio viventibus exhibetur: quod utrumque in Domino per incarnationem constat impletum, cum ob primi commemorationem novissimus visitatur, et per novissimi visitationem salvatur et primus. Huic sensus germana est illa sententia: *Primus homo de terra terrenus, secundus e cælo cælestis.* Quis est iste cælestis? Sine dubio ille qui eum quem gestabat in baptisate fecit audire quod ante ipsum nullus audierat: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et qualiter dicitur hodie, si in principio Verbum, et Verbum apud Deum, et Deus erat Verbum? quia non est istud Verbum quod semper in Patre, et apud Patrem, et

A cum Patre fuisse esse credendum est; sed homo, quem in gratiam salutis Deus Verbum susceperat, audivit. Hic filius hominis per Dei Filium, Dei esse Filius in Dei Filio promeretur: nec adoptio a natura sejungitur, sed natura cum adoptione conjungitur: quoniam cum Verbum caro factum est, non per assumptam decrevit assumptor, sed in assumente crevit assumptio. Creaturæ enim poterat per creatorem infirmitatis substantia commutari, creatoris autem in creaturam non poterat æternitatis natura converti. Et ideo cum dicitur: *Prior homo de terra terrenus, secundus e cælo cælestis;* non corporis materia separatur, sed forma vitalis; nec caro tollitur, sed carnis susceptor ostenditur, ille, inquam, qui in Evangelio ait: Vos de inferioribus estis, ego de superioribus sum. De superioribus ait, non utique siderea carne, sed virtute divina. » Ecce beatus Hieronymus, postquam dixit, « Nec adoptio sejungitur a natura, sed natura cum adoptione conjungitur, » ut ostenderet quæ esset hæc adoptio, adjunxit: « Quoniam cum Verbum caro factum est, non per assumptam decrevit assumptor, sed in assumente crevit assumptio. » Quod supra dixit *adoptio*, hoc inferius subjecit *assumptio*; et quam supra dixerat *naturam*, explanavit subdendo *assumptorem* et *assumentem*. Nihil ergo aliud hic significat adoptio quam quod assumptio; et nihil omnino aliquid tale hic demonstrat tota beati Hieronymi sententia, per quod suspicari possimus ita eum sensisse, ut Dominum nostrum Jesum Christum secundum humanitatem Dei Patris adoptivum filium credendum doceret. Quia cum dicit *adoptio*, et *natura assumens*, et *assumptio*, *assumpta*, et *assumptor*; nihil horum ad Patrem referri videtur, sed de duobus tantum substantiis, ex quibus constat una persona unici et veri Filii Dei, tractari cognoscitur. Et ut plenius dicamus quod sentimus, adoptata est natura humana, id est, suscepta vel assumpta in persona Filii a Filio; ut cum ipse esset Filius, non alio, sed eo modo quo erat et ante Filius: et hoc est quod dicitur, « Non per assumptam decrevit assumptor, sed in assumente crevit assumptio. »

XL. Juxta igitur hunc modum et cæteros doctores dixisse et sensisse, ubicunque nomen et verbum adoptionis in fidei dogmatibus inseruerunt, credimus. Dicit itaque beatus Hilarius (Lib. II de Trinit. sub. fin.): « Parit Virgo, partus a Deo est. Infans vagit, laudantes Angeli audiuntur. Panni sordent, Deus adoratur. Ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur. » Sed statim post paululum subjungit dicens eum in carnis assumptione hominem, Deum vero in gestis rebus existere. Paulo namque superius dixit: « Postremo una cum Judæis irascantur iidem hæretici, quod Christus sibi proprium Patrem confitens, Deum æqualem se fecerit Deo; et una cum his audiant, Vel operibus credite meis, quia ego in Patre, et Pater in me est. Unum igitur est hoc immobile fundamentum, una hæc felix fidei petra, Petri voce confessa, Tu

es *Filius Dei vivi.* » Ecce admirandus doctor dicit A quod Christus proprium sibi Patrem confiteatur Deum. Nempe si proprius Pater, non adoptans, sed generans, proprius filius, non adoptatus, sed natus.

XLII. • Beatus quoque Avitus, Photinianorum hæreticorum validissimus expugnator, scripsit dicens : « Certe circumfremantibus Judæis et in Dominum nostrum exserta blasphemiarum tela vibrantibus, quem respondiisse credimus, Amen dico vobis, ante Abraham ego sum, nisi quia per concordiam genitoris et generis ipse per traducem matrumque parentum descendit ex Abraham semine, qui sine annorum numero Abraham prævit æternitate? Qui maximus patriarcharum, cum videret illum diem, in quo sine fine permanet Deus, concupivit talem illum videre quo homo unitus est Deo. *Vidit, inquit, et gavisus est* : quia sicut carnebat illum in quo erat genuina majestas, ita et istum desiderio conceperat, in quo adoptata illustrabatur humilitas. » Sed quia hæc dicens, nec credidit nec docuit Dominum nostrum adoptivum esse filium juxta humanitatem, apparet B ex eo quod ibidem præmisit dicens : « Apostolus autem dicit : Postquam vero venit plenitudo temporum, misit Deus Filium suum. Enimvero qui mittitur, erat antequam mitteretur. Quia si ante Mariam non fuisset, hunc similem cæteris adoptio faceret Dei Filium, non natura. Nec in Evangelii ipse dixisset : Tantum dilexit Deus mundum, ut Filium suum unicuique daret. Non electum ergo ab ipsa ineffabili paternitate, sed genitum ; cui tam Dea quam homini vero, in utraque natura fideliter proprio, in divinitate emanasse de Patre, in corpore cœpisse de matre. « Ecce catholicus doctor veridice contra Felicem testatur quod Dominus noster nec adoptione nec electione sit filius Patris, sed genere et proprietate.

XLIII. Beatus etiam papa Gregorius cum exponeret verba Helii, ubi dicit : « *Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus, dixit (Moral. l. xvii, c. 1) : Legislatores cunctos dicere possumus, quos ex lege admonuisse recta populum scimus. Sed huic mediatori in legislatoribus similis nullus est. Quia isti gratuite vocati, ex peccatis ad innocentiam redeunt ; et ab his quæ in semetipsis experti sunt prædicando alios reducunt. Redemptor autem noster, homo sine peccato est, Filius sine adoptione.* » Ecce eximius doctor dicit Dominum nostrum Filium sine adoptione ; qui profecto si sciret duobus modis eum esse filium Patris, id est, secundum humanitatem adoptione, secundum divinitatem natura, nunquam illum diceret Filium sine adoptione.

XLIII. • Fidentius vero quidam catholicus doctor cum similiter doceret proprium et verum esse Filium Dei Dominum nostrum, exponens locum illum Evangelii, ubi transfigurato Domino in monte, facta est vox Patris ad apostolos dicens : *Hic est Filius meus dilectus, dicit* : « Ideo, elevantes oculos apostoli, neminem viderunt nisi solum Jesum, ne et ipse filius hominis, sicut Moyses et Elias, vel cæteri sancti, putaretur homo Dei, et æquaretur cum adoptivis Dominus majestatis. » Ecce et hic pietatis doctor eum quem dicit non æquandum adoptivis, filium hominis nominat : quem utique si sciret adoptivum secundum carnem, nominans eum filium hominis, non sic discerneret ab adoptivis ut Dominum majestatis.

XLIV. Beatus quoque Augustinus, cum exponeret Epistolam beati Pauli apostoli ad Galatas, et pervenisset ad locum ubi dicitur : *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus*, post aliqua quæ ad expositionem horum verborum pertinent, subiunxit dicens : « Nec dixit idem Apostolus, ut adoptionem filiorum acciperemus, sed *reciperemus* ; ut significaret hoc nos amisisse in Adam, ex quo mortales sumus. Hic enim adoptionem recipimus : quod ille unicus non dedignatus est participatione naturæ nostræ, factus ex muliere. » Sed si prædictus doctor in his verbis ita nos sapere voluisset, ut unicum Filium Dei Dominum nostrum duobus modis Deo Patri filium confiteremur, id est, natura, et adoptione, nunquam iterum taliter doceret, ut in expositione psalmi octogesimi octavi docuit, dicens : « *Quis in nubibus æquabitur Domino ? Et quis similis erit Domino in filiis Dei ?* Ergo nemo in filiis Dei similis erit Filio Dei. Et ipse prædictus est Filius Dei, et nos dicti sumus filii Dei. *Sed quis similis erit Domino in filiis Dei ?* Ille unicus, nos multi, ille unus, nos in illo unum ; ille natus, nos adoptati ; ille ab æterno Filius genitus per naturam, nos a tempore facti per gratiam, ille sine ullo peccato, nos per illum liberati a peccato. *Quis ergo in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino inter filios Dei ?* » Ecce illustris doctor prædicat Dominum nostrum nativitate esse Filium, non adoptione, dicens : « Ille natus, nos adoptati ; ille ab æterno filius genitus per naturam, nos a tempore facti per gratiam. » Quia procul dubio qui nascitur, non adoptatur ei de quo natus est ; et qui adoptatur, non de illo nascitur a quo adoptatus est : sed nisi natus, adoptari non potest. Natus enim de altero, adoptatur de altero. Dominus autem noster, quia non est

RALUZZI NOTÆ.

^a Beatus Avitus, Viennensis episcopus. Vide Sirmundum in notis ad epistolam 28 Aviti, ubi hunc quoque Agobardi locum laudat. Sed hic Aviti locus paulo aliter legitur in editione Sirmondi, quam apud Agobardum. Editio autem Agobardi congruit cum codice ms. qui existat penes clariss. virum Petrum Magnesium senatorem Gratianopolitanum.

^b Ex eo quod præmisit. Aut perit Aviti opus, in

quo fragmenta isthæc connexa erant ; aut fatendum est Agobardum memoria lapsum esse. Prius enim fragmentum sumptum est ex epistola secunda Aviti, posterius vero ex 28.

^c Fidentius. Fortassis intelligit Fidentium episcopum et martyrem, cujus mentio existat in sermone 30 Augustini, inter eos quos Sirmundus edidit.

natus de altero patre, non adoptatur a Deo Patre. Quia vero nascitur ex Deo Patre, nec cum homo sit, adoptatur a Patre; quia in assumptione carnis non fit alter; sed is qui erat Deus, efficitur homo, Deus natus sine initio propter se, homo natus a certo initio propter nos, unus et unicus, proprius et verus. Nec propterea, quia particeps fieri dignatus est substantiæ et mortalitatis nostræ particeps etiam factus credendus est et conditionis; cum nos, ut supra jam dictum est, conditione nascamur, ille misericordia, nos debito moriamur, ille potestate; nos illius potestate de filiis iræ efficiamur filii Dei, ille

nunquam talibus obnoxius, nihil aliud esse possit, nisi Filius proprius et verus æterna natiuitate. Propter quod etiam cum ipsa assumpta humanitate unus est verus Deus cum Patre, non posterior, non minor Patre, aut Spiritu sancto, non differens majestate, non impar potestate, non discrepans operatione. Sancta enim hæc Trinitas, discreta personis, non separabilis, unum sunt. Unus est, non in una essentia, sed una essentia, una substantia, uno nomine, una natura, vivens et regnans, sine recordatione præteritorum, sine expectatione futurorum, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

AD EUMDEM IMPERATOREM, DE INSOLENTIA JUDÆORUM.

I. Christianissimo, et vere piissimo, et in Christo victori ac triumphatori Ludovico imperatori felicissimo, semper Augusto. Agobardus abjectissimus omnium servorum vestrorum.

Cum Deus omnipotens, qui vas ante tempora præscivit et præordinavit rectorem pium futurum temporibus valde necessariis, sublimaverit prudentiam vestram et studium religionis supra cæteros vestri temporis mortales; dubium non est præparatum vos ad remedium temporibus periculosis, de quibus apostolus loquitur: *In novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsas amantes, cupidi, elati, et cætera, et habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes*; de quibus nihil est expectandum quod jam non videatur, nisi solutio Satanae, et publica calcatio sanctæ civitatis mensibus quadraginta duobus, quæ futura est per caput omnium iniquorum Antichristum. Cum hæc igitur ita se habeant, obsecro tranquillissimam longanimitatem vestram, ut præbeat patientissimam aurem vestram verbis quibus ego infimus servorum vestrorum nimis necessarium puto admonendam san-

B etissimam sollicitudinem vestram de re tam necessaria, quæ aut sola, aut præcipua est, cui præ cæteris succurrere debeat gubernatio vestra; cujus narrationem si prosequi potuissem tacitis nominibus actorum, vellem omnino. Sed quia fieri non potest, committo me bonitati et patientiæ vestræ, dando me periculis, et inopescentis vobis quæ tacere perniciosum est.

II. Venerunt Gericcus et Fredericus, quos præcurrit Eyrardus missi quidem vestri non tamen per omnia vestra agentes, sed ex parte alterius; et ostenderunt se Christianis terribiles et Judæis mites, maxime Lugduni, ubi partem persecutionis adversus Ecclesiam depinxerunt, quam multis gemitibus, suspiriis et lacrymis stimularunt. Quæ persecutio, quia præcipue adversum me acta est, tota a me proferenda non est, nisi forte clementissima sollicitudo vestra scire voluerit. Tamen in quantum Ecclesiæ Christi noxia est, si vestra patitur mansuetudo, breviter intimare exordiar. Venientes itaque primum Judæi, dederunt mihi indiculum ex nomine vestro,

BALUZII NOTÆ.

^a *Ad eumd. imp. de ins.* Is est omnino libri istius titulus in veteri codice, quem visum est retineri debere. Sed hunc librum, seu verius epistolam, non divisimus in capita, quia id epistolæ brevitatis non patiebatur.

^b *Innotescens*, id est, iudicans, insinuans: activa significazione, ut tum solebat. Sic in præceptis regum, et in libris Capitularium: *Ille innotuit nobis*, id est, significavit. Quin et sanctus papa Gregorius sic usurpavit pluribus in locis, ac nominatim lib. II, iudict. II, epist. 87; lib. III, iudict. 12, epist. 2, et alibi pluries.

^c *Gericcus, Capis prælati* in Vita Ludovici Pii: in qua scriptum est eum anno 813 missum ex Aquitania in Germaniam fuisse a Ludovico ad Carolum Magnum, ut eum pro quibusdam necessariis consuleret.

^d *Fredericus*, Missus dominicus, ut docet Agobardus; idem fortasse qui post Ludovici Pii mortem ad hæsit Lothario, ab eoque missus est ad Ludovicum et Carolum Lotharii fratres: quod scribit Nithardus extremo libro secundo. In capitulis quoque Caroli

Calvi tit. 43, cap. 17, exstat mentio cujusdam magnatis, nomine Fredrici, qui fortassis idem quoque est cum hoc Frederico.

^e *Eyrardus*. Idem fortassis qui Eberardus vocatur in Annalibus Eginhardi, fuitque magister pincernarum Caroli Magni, ab eo missus anno 781 ad Thasilonem ducem Bajoariæ.

^f *Missi vestri*, id est, legati, qui vulgo tum missi dominici vocabantur, quod a principe mitterantur. *Missi ergo dominici dicebantur*, inquit Sirmondus in notis ad Capitula Caroli Calvi, quos princeps extra ordinem in diversas regni partes ad justitias faciendas (sic enim loquebantur) cum amplissima potestate dirigebat.

^g *Persecutionis adv. Eccl.* Non quidem novæ aliquis persecutionis, ne quem hic fallat obscurum scribendi genus, sed veteris persecutionis quæ per trecentos circiter annos afflixit Ecclesiam, in initiis Christianismi.

^h *Indiculum*. Sic tum vulgo vocabantur diplomæ principis, quod in præsens dabatur: nam quæ in futurum, præcepta vocabantur. Inde in Formulæ